

PETRU GHERGHINA

EXPANSIUNEA MAGHIARA IN BANAT

până la lupta dela Mohács (1526)

MONOGRAFIE ISTORICĂ

EDITURA ZIARULUI „GLASUL MUNCITORULUI ROMÂN” DIN RECIȚA

TIPOGRAFIA „CORVIN”, RECIȚA, STR. GEN. DRĂOĂLINA 15

1954

PETRU GHERGHINA

EXPANSIUNEA MAGHIARA IN BANAT

până la lupta dela Mohács (1526)

MONOGRAFIE ISTORICĂ

EDITURA ZIARULUI „GLASUL MUNCITORULUI ROMÂN“ DIN RECIȚA
TIPOGRAFIA „CORVIN“, RECIȚA, STR. GEN. DRĂGĂLINA 15

1934

III-3019

93 (= 94.574) (498.5) " / 1526'

5631810

Biblioteca Județeană
— CLUJ —

563.18i

Dedic această lucrare
părinților, profesorilor și prietenilor

Toate drepturile rezervate

— Cenzurat —

PREFAȚA

Lucrarea de față, mi-a servit ca teză de licență la Facultatea de Litere și Filozofie din București.

Motivul principal care m'a determinat să scriu această lucrare a fost dragostea ce o simt pentru această provincie din care fac parte, de a-i răscoli trecutul atât de puțin cercetat, pentru a-l canoaște și pentru ca să-l cunoască și alții, dacă-mi este îngăduit să spun aceasta.

Ideea de care m'am călăuzit a fost de a expune faptele trecutului cât mai obiectiv — fără ură și părtinire — lăsând pe cât posibil ca documentele să vorbească, înlăturând orice împodobire a stilului și căutând a mă exprima pe înțelesul tuturor.

Nu vreau să amintesc diferitele greutăți pe cari le-am întâlnit pentru alcătuirea lucrării de față și, fără a fi aceasta un motiv, să mă creadă celitorul că cunosc destul de bine defectele lucrării de față dar, oare va fi el destul de indulgent pentru a-i recunoaște și calitățile?

Mulțumesc pe această cale comitetului ziarului „Glasul muncitorului român“ din Reșița — organul oficios al Sindicatelor naționale din Banat — pentru sprijinul material dat ca modesta mea lucrare să poată vedea lumina tiparului, precum și tuturor acelor cari mi-au dat sprijinul lor.

PETRU GHERGHINA

Reșița, la 1 Decembrie 1934.

INTRODUCERE

„ISTORIA ESTE DISCIPLINA CARE
CERCETEAZĂ METODIC, EXPUNE
OBJECTIV, ȘI LĂMUREȘTE CAUZAL
DESVOLTAREA ÎNTREGII OMENIRI“

Const. C. Giurescu.

In introducerea de față caul să arăt, cum mi-am conceput lucrarea, care mi-a fost materialul informativ, planul și metoda de lucru.

In ceiace privește materialul informativ, am întrebuințat studii și izvoare diferite, indicate la sfârșitul lucrării în ordine alfabetică, după autori.

Planul și metoda, mai ales într'o scriere, este o condiție „sine qua non“; lipsind planul și metoda, orice scriere va fi grea de înțeles, lipsa lor se va resimți nu numai în formă ci și în fond.

*Orânduirea materiei am făcut-o după cele trei criterii: **criteriul cronologic**, potrivit căruia faptele se povestesc în desfășurarea lor în timp; **criteriul geografic**, care grupează evenimentele în spațiu, după cadrul geografic în care au avut loc și **criteriul zis logic**, care reunește faptele sau oamenii după caracterele lor similare, indiferent de timp și spațiu¹⁾.*

Potrivit acestor criterii, ținând seamă totodată și de evenimentele mai însemnate din Istoria Românilor și mai ales de Istoria Ungariei, în sfera căreia se cuprind și faptele istorice din Banat sub Arpadieni și Angevini, am împărțit lucrarea în capitole și paragrafe.

Expansiunea maghiară în Banat, caracterul năvălirii lor, organizarea Banatului, propaganda catolică, etc., și care a

---

¹⁾ Const. C. Giurescu: *O nouă sinteză a trecutului nostru, studiu critic.* București 1932 (Extras din Revista Istorică Română, I 1931—II 1932.)—

fost starea Românilor în acele timpuri și rolul pe care l-au avut, până la lupta dela Mohács, din anul 1526, toate acestea le-am împărțit în următoarele capitole și paragrafe.

Capitolul I: Imigrarea Ungurilor și urmările asupra Românilor, până la dinastia arpadiană.

Cu paragrafele:

- 1° Venirea Ungurilor și drumul pe care l-au urmat.
- 2° Starea politică a Românilor la venirea Ungurilor.
- 3° Cucerirea ducatului lui Glad.
- 4° Caracterul năvălirii maghiare.

Capitolul II: Banatul sub regii Arpadieni.

Cu paragrafele:

- 1° Banatul și organizarea lui.
- 2° Starea Românilor sub regii Arpadieni.
- 3° Propaganda catolică.
- 4° Banatul și ultimii Arpadieni.

Capitolul III: Banatul sub Angevini și Corvinești, până la lupta dela Mohács, 1526.

Cu paragrafele:

- 1° Banatul și elementul românesc sub Angevini.
- 2° Banatul și Ioan Corvin de Hunyade; personalitatea lui.
- 3° Banatul și elementul românesc sub Matei Corvin și a urmașilor săi, până la anul 1526.

Am căutat ca titlurile capitolelor și a paragrafelor să fie în concordanță cu cuprinsul lor.

Istoricii noștri s'au ocupat prea puțin de Istoria Banatului. Pușini sunt aceia cari s'au ocupat de această provincie, printre cari cităm pe: P. Drăgălina, Istoria Banatului de Severin, G. Popovici, Istoria Românilor Bănășeni, etc.

Streinii însă au dat mai multă importanță cercetărilor istorice asupra Banatului ca: Fr. Grisellini, L. Böhm, Schwicker, dar mai ales Pesty Erigyés, care a scris mai multe monografii istorice asupra Banatului și a județelor Caraș și Severin, ale cărui lucrări din păcate nu le-am putut găsi.

Iată deci pe scurt, în această introducere, care mi-a fost planul, metoda și materialul informativ pentru lucrarea de față.

CAPITOLUL I

Imigrarea Ungurilor și urmările asupra Românilor până la dinastia arpadiană

1° Venirea Ungurilor și drumul pe care l-au urmat

Dacia, datorită așezării ei pe continentul european, era în calea tuturor năvălitorilor barbari cari veneau dinspre răsărit, atrași fiind de bogăția Imperiului de apus pe deoparte, sau, împinși și târâți de alți barbari, cari de asemenea își aveau privirea îndreptată spre apus.

Suntem în prima parte a Evului mediu, când încep năvălirile. Deosebim trei seminții de năvălitori: cea germanică, slavică și luranică.

După năvălirea Avarilor și până la năvălirea Ungurilor, putem spune că Dacia — prin urmare și Banatul — n'a mai suferit nici o năvălire căci, „dela stingerea puterii Avarilor prin Carol cel Mare (797), până la venirea Ungurilor în Panonia și de aici în Transilvania (898—1037), nu se vede nici un popor barbar să fi năvălit în Dacia-Traiană”.¹⁾

¹⁾ A. D. Xenopol: *Istoria Românilor din Dacia-Traiană*, ediția III, îngrijită de I. Vlădescu, București 1925—1930, volumul II, pagina 129.—

„Din acel timp deci și până la venirea Ungurilor, mai bine de două sute de ani, duseseră Românii și Slavonii din Dacia Traiană un traiu mai liniștit, dacă îl asemănăm cu furtunoasa stare de mai înainte“¹⁾.

Prin urmare după Avari, apar noi năvălitori, și anume Ungurii. De unde au venit ei? Care a fost drumul parcurs de ei până să ajungă în aceste părți despre cari este vorba?

Ungurii — numiți și Maghiari — erau un popor uralo-altaic din ramura fino-ugrică. În Altai era patria lor primitivă, de unde apoi ei emigrează spre apus. Ei erau sub conducerea a șapte duci cari, adunându-se în sfat, s'au înțeles de comun acord să-și aleagă un conducător. Ei au ales pe Almos, fiul lui Ugek²⁾, care (Almos) a scos pe Unguri din Scitia³⁾, și din care s'a născut Arpad, care a dus apoi pe Unguri în Panonia⁴⁾. Ei sunt numiți „Hungari“ — Unguri — dela castrul „Hungu“⁵⁾.

Pe Unguri îi întâlnim pe la anul 830 în stepa dintre Don și Nipru, numită Lebedia, apoi mai târziu în Atelkuz — Etelköz — unde e ales conducător suprem Arpad⁶⁾.

În ceiace privește drumul pe care l-au urmat Ungurii la venirea lor în Panonia, părerile sunt împărțite: Istoricii Unguri — în urma discuțiilor cu prilejul teoriei lui Roesler — combat și nu admit drumul care e atestat de Notarul Anonim și Cronica lui Nestor, singurele izvoare mai vechi păstrate privitoare la acele timpuri. Istoricii noștri bazându-se pe aceste izvoare, spun că după așezarea Ungurilor în Panonia, ei ar fi venit dela Vest spre Est în Transilvania, pe când adversarii noștrii susțin contrarul, și anume că ar fi intrat în Transilvania dela Est spre Vest trecând mai întâi de a ajunge în Panonia, Carpații Moldovei⁷⁾.

¹⁾ Ibidem.—

²⁾ Anonimus: *Historia Hungarica* in Schwandtner: *Scriptores rerum Hungaricarum*, Viena 1766, vol. I, pag. 6.—

³⁾ Ibidem, pag. 7; Niddani J. Pistorii: *Genealogia Regum Hungariae*, in Schwandtner, op. cit. Viena 1768, vol. III, pag. 50.—

⁴⁾ Anonimus, op. cit. pag. 6; Niddani J. Pistorii, op. cit. pag. 50.— Acesta din urmă numește pe Unguri „Huni“: „Arpad, primus inter septem Duces qui in Transilvania Hunnos rexerunt“...

⁵⁾ Anonimus, op. cit. pag. 5: „Hungari dicti sunt a castro Hungu“...

⁶⁾ A. D. Xenopol, op. cit. pag. 145.—

⁷⁾ Ibidem, pag. 146.—

Cronicarul Nestor spune că „Ungurii au venit dinspre Orient, au trecut pe lângă un munte înalt care și azi se numește muntele Ungurilor și, după ce au trecut pe la Kiew (898) au ajuns apoi în aceste părți, unde s’au luat la luptă cu Slavii și Vlahii“¹⁾).

La fel și Notarul Anonim, ne spune că ducele Almos, cu toți insoțitorii săi au intrat în țara „Ruscia“ — terram intra-verunt Rusciae — care se numește — quae vocatur — Susudal²⁾. După ce au ajuns apoi în părțile Rutenilor, au trecut până la Kiew fără vre-o împotrivire, și în vreme ce au trecut prin Kiew, traversând fluviul Nipru, au voit să-și supună lor statul Rutenilor³⁾. Se bat cu Rutenii și Cumanii pe cari îi înving, și cari cer apoi pace. Rutenii — pentru a scăpa de ei — laudă Panonia, spunând că ar fi un loc foarte bun de trăit, că acolo ar curge izvoare mărețe de ape ca Dunărea și Tisa și multe alte izvoare mărețe și abundente în pești, etc. Aceștia îl rugară pe Almos să părăsească Galiția, să coboare înspre apus în Panonia, unde a fost mai înainte țara lui Atila⁴⁾. Mulți dintre Ruteni au venit cu ei în Panonia, unde s’au așezat în diferite locuri. Astfel ei au trecut pădurea numită Hovos, au coborât înspre Hung, și cum au ajuns, locul întâi pe care l-au ocupat l-au numit Muncas⁵⁾.

Iată prin urmare, care a fost drumul parcurs de Unguri, atestat de Anonimus și Nestor, dar care drum Ungurii nu-l admit în ruptul capului.

Ajunși în Panonia, Ungurii încep incursiunile după prăzi în țările dinspre apus, până ce Otto cel Mare îi zdrobește în anul 955 la râul Lech. Acum ei își îndreaptă privirile înspre regiunile de răsărit, procedând la cuceririle ducatelor, pe cari Ungurii le-au găsit la venirea lor în aceste locuri.

2° Starea politică a Românilor la venirea Ungurilor

Inainte de a trece la cuceririle făcute de Unguri în regiunile din stânga Tisei, să vedem ce formațiuni politice au fost

1) Louis Leger: *Chronique dite de Nestor*, Paris 1884, pag. 19; Acest pasagiu este citat în traducere și la Xenopol, op. cit. pag. 137.—

2) Anonimus, op. cit. pag. 8.—

3) Ibidem.—

4) Ibidem, pag. 10.—

5) Ibidem, pag. 12.—

aci, cari au fost băștinașii acestor locuri și cum erau organizați politicește.

Este incontestabil, că Ungurii la venirea lor în aceste părți, au găsit aici o populație românească, urmașii vechilor locuitori, amestecați cu coloniștii aduși de Traian.

Problema continuității Românilor în Dacia a fost mult timp discutată în secolul trecut, Ungurii și dușmanii continuității, contestându-ne vechimea noastră în aceste părți.

Nu voi privi această problemă a continuității, care a fost pusă deja la punct, totuși, să trec cu vederea aceasta nu o voi putea face ci, înfățișez scrierile, pe cari s'au bazat istoricii noștrii Xenopol, Onciul, Iorga, etc. în susținerea tezei noastre.

În întreaga istoriografie, izvoarele asupra Evului mediu sunt foarte rare cari să se fi păstrat până în zilele noastre. În cronica lui Anonimus se amintește că Panonia era locuită — înainte de Unguri — de Slavi, Bulgari și Valahi și că ar fi fost numită „pășunea Romanilor“¹⁾.

Notarul Anonim ne mai spune apoi, că Ungurii au găsit niște ducate, anume ducatul lui Menumorut, între Someș și Mureș, a lui Glad, care se întinde dela Mureș până la cetatea Orșova — Urschia — și ducatul lui Gelu în Transilvania²⁾.

Cronica lui Nestor, de asemenea ne atestă că venind Ungurii, ei au găsit aceste locuri locuite de Vlahi și Slavi; Slavii ar fi fost mai înainte în aceste locuri, apoi au venit Vlahii, cari i-au supus și au ocupat țara³⁾.

Cât privește populația slavă, amintită de Nestor, că ar fi fost mai înainte de Valahi, Xenopol spune că singura interpretare rațională a spuselor lui Nestor, este de a raporta cuvintele lui la cucerirea romană, pe timpul lui Traian și la efectul ce această cucerire trebui să-l aibe asupra popoarelor sarmatice, arătate de Nestor ca Slavi, cari locuiau în Dacia alături cu Dacii⁴⁾.

¹⁾ Ibidem, pag. 10: „Quam terram habitarent Sclavii, Bulgarii et Blachii, ac pastores Romanorum, quia post mortem Athilae regis terram Pannoniae Romani dicebant pascua esse, eo, quod greges eorum in terra Pannoniae pascebantur. Et jure terra Pannoniae pascua Romanorum esse dicebatur, nam et modo Romani pascuntur de bonis Hungariae“...

²⁾ Ibidem, pag. 11-12. —

³⁾ Louis Leger, op. cit. pag. 8, 19 etc. —

⁴⁾ Xenopol, op. cit. pag. 139. —

Iar, Nestor nu înțelegea prin Vlahi nici pe Franci nici pe Romani, Spanioli sau Venețieni, după cum interpretau dușmanii continuității, spunând că Vlahii lui Nestor ar fi Francii Imperiului Carolingean¹⁾. În ceiace privește pe „Bulgarii“ lui Anonimus²⁾, Xenopol și Onciul admit o stăpânire bulgărească în Nordul Dunării și dependența acestor ducate — legături în ceiace privește biserica — de Imperiul Bulgar, confundat și aci ca la Notarul lui Bela cu Imperiul Bizantin³⁾, astfel că stăpânirea Bulgarilor în Nordul Dunării se întindea și asupra părților Daciei de lângă Tisa, după ce domnul Bulgarilor Crum (802-815) supuse resturile Avarilor⁴⁾, iar de multe ori Români erau confundați cu Bulgarii⁵⁾. Dl. prof. C. C. Giurescu precizează această stăpânire bulgărească în Nordul Dunării afirmând că nu trebuie să înțelegem prin Valahia lui Asan, ținutul din slânga Dunării⁶⁾.

Voevodatul și cnezatul despre cari voi reveni mai târziu, erau instituții pe cari Români le-au avut înainte de cucerirea maghiară. Din timpurile cele mai vechi, până adânc în veacul de mijloc, întâlnim la Români două feluri de căpetenii, cari alcătuiesc o scară ierarhică: voevozii și cnejii⁷⁾. Voevozii erau, în epoca cea mai veche, înainte de cucerirea maghiară și în timpul stăpânirii bulgare, erau șefii unor confederațiuni de chineji⁸⁾ — cneji, — iar în ceiace privește pe cneji, Români își aveau la venirea lor în contact cu popoarele slave (sec. V—VI) pe judeji sau juzii lor, cuvântul *cneaz* fiind mai nou, introdus probabil înainte de secolul al IX-lea, când la Slavi „kăniază“ însemna numai „dominus, princeps, regulus“⁹⁾. La fel și voevodatul s'a putut naște la Români, ca și instituțiile analoage dela

¹⁾ Ibidem, pag. 137 și nota 20.—

²⁾ Anonimus, op. cit. pag. 10.—

³⁾ D. Onciul: *Originele Țării Românești*, pag. 133.—

⁴⁾ Ibidem, pag. 123.—

⁵⁾ Ibidem, pag. 127.—

⁶⁾ C. C. Giurescu: *Despre Valahia Asăneștilor*, în *Lucrările Institutului de Geografie din Cluj*, IV, 1928-1929-1931, pag. 107-127.—

⁷⁾ Xenopol, op. cit. pag. 160.—

⁸⁾ I. Bogdan: *Originea voevodatului la Români*, în *An. Ac. Rom. seria II*, tom. XXII, Buc. 1902, pag. 203.—

⁹⁾ I. Bogdan: *Despre cnejii Români*, în *An. Ac. Rom. tom XXVI*, Buc. 1906, pag. 43.—

alte popoare, în mod cu totul independent de influențe străine; numele este incontestabil împrumutat dela streini, și anume dela Slavi¹⁾. Ungurii, după așezarea lor în Panonia, apar în Constantin Porfirogenitul întocmiți sub voievozi, așezământ împrumutat dela Români și Slavii ce-i întâlniră în aceste regiuni²⁾. Ele — adecă cnezatele și voevodatele — documentate în mod sigur, sunt pomenite în diploma dată de regele Bela al IV-lea în anul 1247, cavalerilor Ioaniți³⁾.

3°) Cucerirea ducatului lui Glad

Nu mă opresc la cuceririle și expansiunea maghiară asupra celorlalte ducate amintite de Anonimus, ci mă voi opri asupra luptelor și cuceririi ducatului lui Glad, adică a provinciei care se numise mai târziu — și sub care o cunoaștem azi — sub numele de Banat.

Arpad⁴⁾ era fiul lui Almos — căruia i-a urmat după moarte și era primul între cei șapte duci — trimise o armată sub conducerea lui Zuard, Cadusa și Boita, contra lui Glad. Glad⁵⁾ domnea dela fluviul Mureș până la cetatea Horom (Palanca), din care se trăgea Ohtum (Ahtum). Astfel, au pornit aceștia trei — Zuard, Cadusa și Boita — și neîntâlnind nici o rezistență, au ajuns până în părțile Begheului — Timișoara, Banatul Timișan — unde în timp de două săptămâni supuseră pe locuitorii acelei țări, dela Mureș până la Timiș; i-au supus și le-au luat copiii ca ostateci. Când să treacă acest râu au zărit pe Glad, stăpânul acestei țări cu mare armată de călăreți și pedestrași, cu ajutorul Bulgarilor, Cumanilor și al Vlahilor. În lupta care s'a dat au murit doi duci de ai Cumanilor și trei cneji de ai Bulgarilor, iar Glad a scăpat cu fuga, retrăgându-se de frica Ungurilor în cetatea Keve; în a treia zi, Zuard, Cadusa și Boita au dat ordin armatei să înceapă asedierea cetății.

1) I. Bogdan: *Originea...* pag. 203-204.—

2) Xenopol: *Ibidem.*—

3) C. C. Giurescu: *Contribuțiunile la studiul marilor dregători în sec. XIV și XV*, Buc. 1926, pag. 25.—

4) Anonimus, op. cit. pag. 6; Bonfinius: *Rerum Hungaricarum*, 1690 Decada I cartea IX pag. 95; Niddani J. Pistorii, op. cit. pag. 50.—

5) Anonimus, op. cit. pag. 12 și 34.—

Văzând acestea, Glad trimise soli la ei pentru a cere pace. De aici s'au îndreptat apoi spre Orșova¹⁾.

Banatul, provincia lui Glad, rămase însă și pe mai departe sub Glad în afârnare de Unguri²⁾ sub el și urmașii săi, până pe timpul regelui Stefan cel Sfânt, care se văzu nevoit a supune pe Ahtum (Ohtum, Aktomus, Optum, Ajtony), un urmaș al lui Glad, care avea castelul în „Morisena urbs“ și ținea țara dela Criș până în părțile ardelene și în Sud, până în Vidin (Budin) și Severin (Zeren). El era botezat după ritul Grecilor în Vidin. Ahtum nu mai respectase pe Stefan cel Sfânt și oprea sarea regală ce trecea pe Mureș, din care cauză acesta cu ajutorul lui Cinad, un trădător, înfrânge pe Ahtum după un război îndelungat și în care luptă muri însuși Ahtum. El fu înmormântat în mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul în „cimitirul Grecilor“, fiindcă pe timpurile acelea nu era altă mănăstire în acea țară. Se ridică lângă Mureș o fortăreață căreia i se dete numele de Cenad în onoarea eroului³⁾.

Astfel sunt povestite de Anonimus în cronica sa și în „Viața Sfântului Gerhard“⁴⁾, faptele amintite mai sus cu privire la supunerea lui Glad și apoi a lui Ahtum.

Am văzut prin urmare, că referitor la venirea Ungurilor, un izvor bogat în amănunte este — după cum se știe — cronica lui „Anonimus Belae regis notarius“. Istoriografia ungurească din jumătatea a doua a veacului al XVIII-lea, a primit fără rezerve datele acestui enigmatic cronicar, cu excepția lui Pray, care le-a supus unei critice severe și sceptice⁵⁾. Când cu teoria lui Roesler și a teoriilor altor învățați Sași și Germani, istoricii Unguri au urmat o direcție hipercritică față de acest izvor;

¹⁾ Ibidem, pag. 34-35; vezi și Fr. Griselini: *Istoria Banatului Timișan*, trad. în rom. de Bolocan, Buc. 1926, pag. 10-11; G. Popovici: *Istoria Românilor Bănățeni*, Lugoș, 1904 pag. 107-108.—

²⁾ Fessler: *Geschichte der Ungarn*, Leipzig, 1867, vol. I pag. 62; G. Popovici, op. cit. pag. 111.—

³⁾ Fr. Griselini, op. cit. pag. 12; G. Popovici, op. cit. pag. 113-115; Fessler, op. cit. pag. 112-113; Ilarian Papiu: *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, Viena 1852 Vol. I pag. 11; N. Iorga: *Cele mai vechi cronicile ungurești și trecutul Românilor în Revista Istorică VII 1921*, pag. 15 și 17.—

⁴⁾ Reprodus un fragment în G. Popovici, op. cit. pag. 113-115.—

⁵⁾ Victor Motogna: *Anonimus în istoriografia Ungurească mai nouă în Revista Istorică, XIII 1927 pag. 362.*—

ei au căutat să arate că spusele lui Anonimus nu merită nici o credință¹⁾.

Lucrurile însă s'au schimbat. În timpul din urmă cronica lui Anonimus este altcum privită de istoriografia maghiară. Istoricii Unguri mai noi, și cu deosebire filologii află că datele privitoare la etnografia Ungariei și Ardealului din veacul al XI-lea au un temei istoric, cu o singură excepție — cea care se ghicește ușor — a amintirii Românilor, pe care nu-i admit în ruptul capului, să fie aici la venirea Ungurilor deși logica cea mai elementară condamnă o atare contradicție²⁾.

Am amintit aceasta în treacăt, pentru a se vedea concepția unora asupra acestui izvor foarte însemnat pentru istoria poporului nostru și pe care adversarii continuității au tot interesul de a-l interpreta așa după cum ei știu, căci altfel, de ar admite în totul ce le scrise de Anonimus, ce ar mai rămâne din teoriile lor?

Și chiar de am omite pe Anonimus, sunt atâtea argumente logice — spune d. prof. Iorga³⁾ — care vin în sprijinul tezei noastre.

4° Caracterul năvălirii maghiare

Care a fost caracterul năvălirii maghiare? Năvălirea lor poate oare să fie asemuită cu năvălirile celorlalți barbari? Asupra acestei chestiuni, și-au spus cuvântul istoricii noștri cari au cercetat această problemă.

Năvălirea maghiară are alt caracter, decât cele ale popoarelor barbare de mai înainte; ea este mai mult o cucerire a țărilor locuite de Români și Slavoni, și aceasta încă nedeplină. Nu veniseră ei ca Goții, Hunii, Avarii, ci ca niște dușmani, cu cari cei atacați se luptară, și cu toate că supuse, păstrară însă dreptul față de nouii lor stăpâni⁴⁾. Ei n'au venit ca un popor capabil de a coloniza, de a înlocui elementul distrus sau, de a desnaționaliza o parte din elementul supus. Erau destui de

¹⁾ Ibidem, pag. 361-362. —

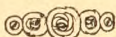
²⁾ Ibidem. —

³⁾ N. Iorga: *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, Buc. 1915, vol. I, pp. 17, 42, 43 etc.

⁴⁾ Xenopol, op. cit. pag. 148. —

puşini pentru ca, veacuri întregi stăpânirea lor să fie numai la suprafaţă¹⁾.

Prin urmare, ei trebuie să fie despărţiţi de ceilalţi năvălitori, tocmai prin faptul că ei au reuşit să formeze un stat, datorit mai multor condiţii cari stau la baza statului maghiar.

---

¹⁾ N. Iorga, op. cit. pag. 26.—

CAPITOLUL II

Banatul sub regii Arpadieni

1° Banatul și organizarea lui

Primul rege al Ungurilor, a fost Stefan I zis cel Sfânt, fiul lui Geysa — cel dintâiu principe creștin din acest neam — și a Șaroltei, fiica lui Giula¹⁾. El a fost încreștinat odată cu tatăl său Geysa, care primise misionari creștini. Stefan I cel Sfânt a fost născut la Strigon în anul 969, și a trăit până la anul 1038²⁾.

Sub Stefan I cel Sfânt se încreștinară Ungurii. El primise din partea Papei Silvestru al II-lea o delegație de prelați și coroana de rege apostolic. Toți regii Ungariei, după Stefan erau numiți „regi apostolici“, având menirea de a converti pe păgâni la creștinism, și a întinde religiunea creștină — catolicismul — peste tot, întrebuițând orice mijloace pentru acest scop. Sub acest rege, a avut loc cucerirea definitivă a ducatului lui Ahtum, după cum am arătat în capitolul anterior.

Banatul apare împărțit în așa numitele comitate, din tim-

---

¹⁾ Niddani J. Pistorii, op. cit. vol. III, pag. 51 ; Thurocz ; *Cronica Hungarorum* in Schwandtner, op. cit. pag. 115.—

²⁾ Ibidem.—

puri destul de vechi. Nu se știe exact când s'a făcut împărțirea regatului unguresc — deci și a Banatului — în comitate. Unii spun că această împărțire s'ar fi făcut sub Geysa, iar alții, sub Stefan cel Sfânt; nu există o unitate de vederi în această privință. Astfel, se spune că sub Geysa, Ungurii pentru o guvernare mai lesnicioasă, împărțiră posesiunile lor în mai multe ținuturi, pe cari le numiră *comitatus* — *vármegye*¹⁾ — pentru ca, comandânții din aceste comitate, într'un caz de nevoie să poată convoca imediat locuitorii mai de vază împreună cu capii familiilor, pentru a le transmite ordinele regelui.

George Popovici citând pe Pauler Gyula²⁾, spune că Stefan cel Sfânt, organizând țara politicește, urma exemplul lui Carol cel Mare și adopta sistemul acestuia aplicat în Imperiul franc, împărțind regatul în teritorii, numite comitate — *comitatus*, parohia și provincia — cu un comite suprem în frunte.

Werböczi, care compuse un tablou al acestor comitate, le dă numărul de 66, fără Timișoara și Cenad³⁾. Se crede că regele Stefan cel Sfânt ar fi împărțit Banatul în comitatele: Torontal, Timiș, Caraș, Cenad, Horom și Keve, iar Pauler înșiră 45 de comitate din timpul lui Stefan, însă din Banat numai două⁴⁾. Prin urmare, nu se știe exact când și sub cine s'a făcut împărțirea în comitate precum nu se amintesc nici toate comitatele din Banat. Ele apar treptat în documente, împreună cu comiții lor.

În ceiace privește Banatul ca nume de provincie, derivă dela cuvântul *ban*. Banul era cel dinfăi dignitarul al Munteniei. El administra ținutul ce se întindea dela Turnul Severinului până la Olt. Avea armata proprie, semn al oricărei neatârnări teritoriale. În Ungaria, odinioară *banul* era al treilea dignitarul între stegarii țării, membru în locotenența guvernială, căpitanul insurrecțiunii și guvernatorul districtelor dela marginile țării. Originea etimologică a cuvântului *ban*, unii o află în cuvântul slav *pan* = domn, alții — Schafarik — în cuvântul avar *bajan*; probabil

¹⁾ Fr. Griselini, op. cit. pag. 411; L. Böhm: *Geschichte des Temeser Banats*, Leipzig 1861, pag. 24.—

²⁾ G. Popovici, op. cit. pag. 131, citează pe Pauler Gyula, Pesty Frigyes, Szentkláray Jenő.—

³⁾ Fr. Griselini, op. cit. pag. 11.—

⁴⁾ G. Popovici, op. cit. pag. 132-133.—

că s'a format din *banier* — *Banner, Fahne*¹⁾).

În documentele slave, din epoca 1391—1421, banul poartă totdeauna titlul de *bană, ban*, iar Hașdeu crede că *bănia olteană*, trebuie să fi existat cam pe la 1100—1150 și că *banii românești* de Severin sunt anteriori celor ungurești. De altfel aceștia din urmă n'au fost decât un fel de reacțiune contra Basarabilor, un titlu așa zicând de contra-bandă²⁾. Credem că *banul românesc* există din prima jumătate a secolului al XIV-lea. El a înlocuit pe *banul unguresc* de Severin atunci când Țara Severinului și cetatea au încăput în mâinile Românilor³⁾.

În ce privește noțiunea geografică a Banatului de Severin, nu e totdeauna bine precizată. Drăgălina, îl întinde dela Mureș până la Dunăre și în răsărit până la Olt, aparținând astfel Banatului de Severin o parte din Oltenia și porțiuni considerabile ale comitatului Caraș. Asupra acestui corn de țară, de mărimea unui regat, au stăpânit pe schimbate, când regii Maghiari când voievozii Munteni. Mai târziu apoi, după căderea cetății Severinului în mâinile Turcilor, părțile oltene cad în proprietatea banilor craioveni, și Severinul în formă nouă, cuprindea regiunile dela Orșova până la Făget⁴⁾, iar reședința banului devine Timișoara⁵⁾. Până la regele Andrei al II-lea, reședința Banatului Timișan era la Cubin — Keve, Kovac.

Pentru ca provincia să poată fi mai bine guvernată, acest rege o închise în granițe mai restrânse, despărțind întregul ținut care se trage dela Cerna până la Olt și cu a cărui guvernare sub titlul de „Banatul de Severin“ era însărcinat un oarecare *Dominic de Bassan*, primul comandant al trupelor sale. Banatul nou înființat, primi numele său după un castel cu același nume⁶⁾, dar mai târziu aceste teritorii se unesc, formând Banatul Timișan⁷⁾. Banii de Severin, după numele lor se arată a fi de

1) P. Drăgălina : *Din Istoria Banatului de Severin, Caransebeș* 1899, vol. I, nota 1, dela pag. 17 și urm. —

2) C. C. Giurescu, op. cit. pag. 41, 59. —

3) Ibidem. pag. 63. —

4) P. Drăgălina, op. cit. pag. 17-19. —

5) L. Böhm, op. cit. pag. 30, nota 64. —

6) Fr. Griselin, op. cit. pag. 45; L. Böhm, op. cit. pag. 31; L. Thurocz : *Ungaria suis cum Regionibus ceterisque Terrae datibus Reges item Ungaria.... Tirnaviae. 1729*, pag. 141; G. Popovici, op. cit. pag. 145. —

7) L. Böhm, op. cit. pag. 31. —

origine românească. Ei se întitulau *bani de Severin*, dar puteau să nu fi stăpânit în realitate — ca și Losonczy la 1387 — decât Mehadia sau numai Almășul fără să le fi aparținut măcar o fâșie de pământ în Oltenia, după cum, negreșit și Basarabii, deși se întitulau *bani ai Severinului* puteau să nu fi stăpânit în realitate decât Oltenia sau numai o parte dintr'însa, și nici măcar o fâșie de pământ în Temișiana¹⁾.

Primul ban de Severin se constată documentar la anul 1233 cu numele de *Luca*, sub Bela al IV-lea²⁾, pentru ca apoi numele lor să fie mereu constatat în documente ca, *Oslu*, *Stefan*, fiul lui *Ciacu*, *Laurențiu*, *Nicolăie Seci*, etc.

2° Starea Românilor sub regii Arpadieni

După Stefan cel Sfânt încep rivalitățile între претенzii la tron; luptele între curentul creștin și păgân cauzaseră mari frământări și nenorociri. Toate acestea au contribuit ca regele Andrei I să introducă o lege, prin care se contesta averea și viața fiecăruia care nu se va îndrepta spre religia catolică sau care nu va cinsti servitorii și templul ei³⁾, astfel că papii și împărașii din apus tind să-și validiteze influența cât mai mare asupra regalului⁴⁾.

Amintim în treacăt despre năvălirea Pecenegilor și a Cumanilor, cu cari regii Ungariei avură de lucru. Cu aceștia din urmă, avu mult de luptat regele Ladislau I cel Sfânt.

După acest rege urmează iar o perioadă turburată de luptele și frământările politice și, în acelaș timp începuseră și luptele cruciate. Dela anul 1124 au loc lupte între претенzii la tron⁵⁾, precum și războaie între Unguri și Bizantini, provocate de Stefan al II-lea regele Ungariei. Ungurii sunt zdrobiți de armatele bizantine. Au loc mari turburări până ce sub regele Bela al III-lea (1173—1196) care întări ordinea tulburată mult timp în țară⁶⁾. Din

¹⁾ B. P. Hașdeu: *Istoria critică a Românilor*, Buc. 1874, ed. II. vol. I, pag. 29.—

²⁾ E. Hurmuzaki: *Documente...* I, pag. 126: „Nos Bela dei gratia Rex... Luca Bano de Scevrin...”

³⁾ Fr. Grisellini, op. cit. pag. 13.—

⁴⁾ G. Popovici, op. cit. pag. 134.—

⁵⁾ Fr. Grisellini, op. pag. 14; G. Popovici, op. cit. pag. 136.—

⁶⁾ G. Popovici, op. cit. pag. 140.—

timpul domniei lui Bela al III-lea, cunoaştem pe comitele suprem al Timişoarei, cu numele de *Pancrafiu* (1172—1175), iar la anul 1203 se aminteşte altul, cu numele *Polh*. Despre Caraş, Severin şi Torontal, nu ştim deocamdată nimic¹⁾.

După Bela al III-lea, urmă pe tronul Ungariei, Andrei al II-lea (1205—1235) rege mai însemnat, sub care spiritul de partidă şi desordinea din nou se încuibă în ţară.

Care era situaţia Românilor sub perioada aceasta de început al expansiunii maghiare? În ce situaţie au fost Românii la început şi în ce situaţie au ajuns mai târziu sub stăpânirea ungurească? Au avut Românii organizaţia lor politică, au avut nobilii lor, erau proprietari?

Dacă se constată toate acestea pe baze de documente, atunci va trebui să vedem cauzele decăderii lor, căci cercetarea stării în care cucerirea maghiară a lăsat pe Români, în cele dintâi veacuri ale supunerii ţărilor de peste munţi, are o însemnătate dublă: întâiu, fiindcă ne arată că această stare era mult mai bună, în vremile mai vechi decât mai târziu şi, ne va lămuri asupra pricinilor decăderii Românilor dela starea de popor la aceia de robi injosiţi²⁾. Documentele referitoare la primele timpuri ne lipsesc totuşi, din documentele de mai târziu se poate deduce cu uşurinţă starea socială şi politică a Românilor.

Astfel, în ceiace priveşte proprietatea, ea e atestată de un document din anul 1227, prin care regele Andrei al II-lea confirmă libertăţile şi posesiunile unor Români din ţinutul Crasnei pe cari le conferise încă mai înainte regele Coloman³⁾, (1095—1114). Acest document este un act de confirmare a unor donaţiuni de mai înainte, date de Coloman — sfârşitul sec. al IX-lea şi începutul sec. al XII-lea — unor Români, numele atestate în document fiind învederat româneşti, ca: *Voinea* (Vone), *Dinu* (Dene) fiul lui

¹⁾ Ibidem. —

²⁾ Xenopol, op. cit. pag. 150. —

³⁾ Hurmuzaki, *Documente I*, pag. 106: „Andreas Dei gratia rex Hungariae... Nomina vero supradictorum hominum sunt haec: Tota filius Nerdini, Vone, Dene filius Ioan, Stephan, Volcan, Poch, Bungj, Vich, Mic, quorum petitionibus satis acere volentes privilegium ipsorum... fecimus rescribi quibus et quandam ter... contulimus possidendam“... Acest document este citat şi la Xenopol, op. cit. pag. 141, nota 30, după Teutsch und Firnhaber. —

lui Ioan, Stefan, Volcan, Poch, Micu (Mic), etc. cari apar ca proprietari.

În anul 1223 Andrei al II-lea, regele Ungariei, confirmă donațiunea ce o făcuse în anul 1222 mănăstirei Cârța din Transilvania, și prin cari dăruise pământul luat din posesiunea Românilor¹⁾ — exemptam de Blaccis. Din acest document se constată că Românii au avut posesiuni dar cari au fost luate.

În anul 1224, Andrei al II-lea confirmă privilegiile ce le conferise Sașilor din Transilvania, moșul său, regele Geza al II-lea; în deosebi le confirmă dreptul ca să folosească *pădurea Românilor și a Bisenilor* dimpreună cu *Românii și Bisenii*²⁾.

Un document foarte important care s'a păstrat din anul 1231³⁾, prin care capitulul din Alba Iulia, adeverește că Galu fiul lui Vidu, — Galus filius Wydh de Bord — din comuna Bord din Transilvania, s'a împăcat cu Trulu în privința moșiei numită Boiu din *Țara Românilor*, pe care o stăpânise Trulu și strămoșii săi încă din timpul când Țara Românilor era Țara Bulgarilor.

Să ne ocupăm mai amănunțit de acest document să vedem ce spune: În el se spune că Galu, fiul lui Vidu, a cumpărat satul Boie învecinat cu Sâmbăta — Zumbuhel — și care acum se află în Țara Românilor — în ipsa terra Blaccorum existentem — l-a cumpărat el cu ai săi de la omul *Buiul*, fiul lui *Stoia* — ab homine Bujul filie Stoje — și astfel a devenit proprietatea sa. Acel sat a fost stăpânit din timpurile cele mai îndepărtate, de către moșii, strămoșii și restrămoșii lui Trul, fiul Horu — a tempore humanam memoriam transeunte per majores, avos, atavosque ipsius Thrulh, filii Choru possessa. Și numai încoace de când se zice că au venit Bulgarii în Țara Românilor — a temporibus jam quibus ipsa terra Blacorum, terra Bulgarorum existisse fertur, — s'a răpit acel sat de către Făgăraș, precum a dovedit supra zisul Trul prin mărturia mai

¹⁾ Ibidem, pag. 79; G. Șincai: *Cronica Românilor*, ed. II, Buc. 1886, tom. I, pag. 398-399. —

²⁾ Hurmuzaki, *Documente I*, pag. 83-84. —

³⁾ Ibidem, pag. 120; B. P. Hașdeu: *Arhiva Istorică a României*, Buc. 1865, tom. I, partea II, pag. 97. —

multor oameni, etc.

Prin urmare, în acest document se atestă că Românii aveau moșii din moși strămoși. Se dovedește în chip învederat nu numai că Românii aveau proprietăți, dar că ele le aparținuse înainte de anul 1231, din timpuri inmemorabile.

Din documentele enumerate până acum, vedem că Românii apar fie ca proprietari, fie ca foști proprietari, fiind deposedați de proprietăți și, cu toate că aceste documente nu se referă la Banat, nu putem să ne închipuim că în această provincie, locuită în mare parte de Români, ei să nu fi fost proprietari de moșii. De altfel, în decursul acestei expuneri, vom cita documente cari se referă la Banat.

Cât privește organizația politică a Românilor, am văzut în capitolul trecut că ei erau organizați în voevodate și cnezate din timpurile cele mai vechi și apar documentar în diploma dată de regele Bela al IV-lea în anul 1247 cavalerilor Ioaniși¹⁾, reprodusă în întregime în confirmarea Papei Inocențiu din anul 1251²⁾, prin care susnumitul Papă confirmă actul de donație al regelui Bela al IV-lea, prin care acest rege a donat cavalerilor Ioaniși toată Țara Severinului până în apa Oltului, afară de țara voevodului Litovoi, iar dincolo de Olt, toată Cumania afară de țara voevodului Seneslau, cari să rămână în posesia Românilor.

În ceiace privește atribuțiunile voevozilor, ei erau dela cucerirea maghiară incoace, niște șefi ai chinezilor³⁾ — după cum am mai amintit. Iar aceștia în urmă — cnejii din Ungaria și Transilvania — după ce mai întâi au fost întemeietori și șefi de state, apoi sculțeji ai regilor și marilor proprietari, cu drept hereditar și, în sfârșit nobili ai regelui, rămân simpli administratori de domenii nobilitare sau de comune sătești atârânătoare de orașe și se pierd apoi în iobăgime⁴⁾.

Iobăgia era mai înainte o anumită magistratură constituțio-

1) C. C. Giurescu: *Contribuțiuni...* pag. 25.—

2) Hurmuzaki: *Documente*, I^a pag. 249.—

3) I. Bogdan: *Originea voevodatului la Români.*, în *An. Ac. Rom.* ser. II, Tom. XXII 1902, pag. 203.—

4) I. Bogdan: *Despre cnejii Români*, în *An. Ac. Rom.* Tom. XXVI, 1906, pag. 20.—

nală ungurească, care înseamnă serviciul militar al țăranilor așezați în satele lor lângă cutare sau cutare cetate dimprejur¹⁾.

Numele de *cnez* sau *chinez* se păstrează în această accepțiune, până la sfârșitul sec. al XVI-lea²⁾, în Banat însă, s'a păstrat până în zilele de azi, *chinez* însemnând primar. În epoca cea mai veche, ei erau aleși pe viață din fruntașii satelor, ca să judece pe săteni după vechiul lor obicei³⁾.

Ce era acest vechi obicei? Românii de peste munți erau judecați în darăverile lor prin un *drept obișnuelnic valah*, arătat ca drept românesc — *ius valachicum* — un regim propriu⁴⁾. Acest așezământ s'a păstrat sub stăpânirea maghiară, iar în Polonia îl întâlnim în secolul al XIV-lea, care drept, regii acesteia fără îl respectau ca să atragă colonii românești din Transilvania în Galiția spre a spori populația țării⁵⁾. Pentru atestarea acestui drept românesc, nu avem documente mai timpurii de jumătatea a doua a secolului al XIV-lea.

Xenopol spune că la anul 1383 se face mențiunea cea dintâi a dreptului românesc și trage concluzia că „aceste reguli culese din documentele Poloniei, cu anume arătare că aparțineau dreptului valah, vor fi fost puse în aplicare și în Ungaria, deși nu sunt pomenite în actele din această țară“⁶⁾. Această părere a lui Xenopol cade, pentru că d. Victor Motogna în articolul „La dreptul românesc — *ius valachicum*“⁷⁾ — spune că în afară de un document din anul 1378, în care găsim cele mai vechi și mai amănunțite știri despre natura acestui drept, a găsit în colecția „*Codex diplomaticus familiae Teleki de Szék*“ un important document mai vechi decât cel polonez, amintit mai sus — mai vechiu prin urmare și decât cel amintit de Xenopol — și anume: e datat din 7 Maiu 1371, și aruncă o lumină asupra dreptului românesc în Ungaria, din sec. al XIV-lea. Cuprinsul este

¹⁾ N. Iorga: *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, Buc. 1915, vol. I. pag. 79.—

²⁾ I. Bogdan, *ibidem*, pag. 20.—

³⁾ *Ibidem*, pag. 42.—

⁴⁾ Victor Motogna: *La dreptul românesc — ius valachicum*, — în *Revista Istorică*, VIII, 1922, pag. 190.—

⁵⁾ Xenopol, *op. cit.* pag. 170.—

⁶⁾ *Ibidem*, pag. 170 și 171.—

⁷⁾ V. Motogna, *ibidem*.—

următorul: Judecătorii comitatului Huniedoarei dovesc că, atunci când oficialii din *Vefel* din *Pestis* au voit să condamne pe un tâlhar cu numele de Petru, în fața tribunalului lui Ștefan, castelanelul din Deva, după legile țării, cnejii și Români din cele patru districte ale cetății Deva, intervenind, au împiedecat aducerea sentinței și au pretins să se facă procedura după *legea Românilor* — dicendo ut iidem officiales iuxta legem Olachorum, etc.¹⁾. Iată prin urmare atestat *dreptul românesc* și de documentele maghiare, nu numai de cele polone cum se credea.

Mult mai însemnată pentru caracterizarea situației politice a poporului român, era împărțirea lui la adunările sau dietele numite în documentele ungurești *congregationes*, cari puteau fi sau ținutale, chemate de comiții ținuturilor, sau obștești, ale întregii țări sub președinția regelui sau a voevodului Transilvaniei, și cari se indeletniceau cu diferite treburi ca: judecarea proceselor spre reclamarea moșiilor, luând parte și a patra nație, aceia a Românilor, care fu degradată mai târziu la rangul de popor supus tolerat și menținut în țară numai spre folosul celorlalte²⁾.

Intr'un document din anul 1439 se menționează ținerea unei astfel de *congregații*. În acest document se spune că universitatea nobililor și a chinezilor români din districtul Caransebeșului, țin adunare comună și adeverește că răposatul nobil român *Lado de Bizere* căruia i se conferise moșiile din Banat, a fost totdeauna cu credință față de regele Ungariei, și a luat parte în toate luptele cu Turcii, alături de ceilalți nobili și chineji Români din Banat³⁾.

¹⁾ Ibidem, pag. 191: Documentul din 7 Maiu 1371: „Nos iudices nobilium [comitatus de Huny]ad, damus pro memoria quod Georgius filius Myske et... officiales de Vechel et de Pestus, nostram personaliter... et, prout tamen universi Kenezii et Olachi de quatuor sedibus districtibus castri Deva ipsum iudicium et legem regni inhibuerunt... dicendo ut iidem officiales iuxta *legem Olachorum* eundem Petrum comprobare possent, sed non cum aliis iuribus regni, ideo illum iudicium seu iustitiam ipsis facere inter dixerunt.“

²⁾ Xenopol, op. cit. pag. 172-173. —

³⁾ Hurmuzaki, *Documente* I², pag. 646: „Magnificiis viris Dominis Johanni filio Wayvode de Marczaly et Ladislauo Hagmas de Berekzow comitibus Themensiensibus dominis nostris graciosissimis universitas Nobillium et Kenesiorum districtus Sebes... proclamate Congregationis ad diem hodiernam insimul convocare et congregari facere debeamus et temeamur ad fidemque nostram deo debitam fidelitatemque huic Regno Hungariae et Sacre eiusdem Corone observandam...“

În Banat și Ardeal a existat o nobilime românească, înainte de venirea Ungurilor, și după ei.

În documentul din anul 1274 se amintește de mai mulți Valahi, ridicați la rangul de nobili, spunându-se în el ca să intre în rândul și în ceata nobililor din ținutul lor¹⁾.

Era o nobilime românească mai ales în Banat și Maramureș, atestată de documente, pe cari le vom cita în mod cronologic în cursul acestei lucrări. Sunt apoi documente din cari se vede cum Românii sunt innobilați — ca cel din 1274, amintit mai sus — acordându-li-se pământul pe care îl stăpâneau ca chineji în pământul nobiliar.

Prin bula de aur din anul 1222, regele Andrei al II-lea regulează stările interne ale regatului²⁾, prin care s'a dat „Ungurilor și Românilor, cari sunt sub coroana ungurească și sânt boeri, cum iaste și familia mea — spune G. Șincai în cronica sa — le-au dăruit craiul Andrei un privileghion foarte mare carele cuprinde în sine aceștea bună voințe: întâiu, ca nici un boer să se poată pedepsi sau prinde mai nainte de a-l soroci și învinge; a doua, ca ținuturile boerești și bisericesti să nu plătească vreo dare; a treia, ca nici un străin să nu se primească la dirăgătorile cele mai mari ale țării, fără de bunăvoința din partea mai marilor țării; a cincea, ca ori ce lucru stătătoriu vor câștiga doerii, să fie de uric; a șasea, ca străinii să nu-și poată cumpăra lucruri stătătoare sub coroana Ungariei și de-și vor și cumpăra, fii patriei să le poată răscumpăra dela ei; a șaptea, ca fiește care boer fără de notă, în carea își pierde capul, și tot ce are, să se poată scula împotriva craiului, carele va lucra împotriva ore-unui punct dintr'u acelea aci zise“. Aceștea toate trebuiau să se țină „până azi“ afară de punctul șaptele, care s'a sters în adunarea țării din anul 1696³⁾.

3° Propaganda catolică

În aceste timpuri ale Evului mediu, nu exista noțiunea de națiune. Ceiace interesa era starea socială, ocupația și religia.

¹⁾ Xenopol, op. cit. pag. 154.—

²⁾ G. Șincai, op. cit. pag. 396-397; G. Popovici, op. cit. pag. 141.—

³⁾ Ibidem.—

Important era dacă erai creștin — și mai ales catolic — sau păgân. Atunci, ideea creștină, care era temelia societății medievale, în frunte cu primul episcop, episcopul Romei — Papa — era un factor de foarte mare importanță în istorie.

Cruciadele sunt un fenomen specific Evului mediu, un produs al exaltării pentru ideea creștină. Prin cruciadele cari s'au întreprins, Papii căutau însă și lăfșirea cât mai mare a catolicismului, luptând chiar și contra ortodocșilor. Astfel în urma cruciadei a IV-a, întreprinsă de feudalitatea franceză, se cucerește la anul 1204 Constantinopolul, înființându-se Imperiul latin de răsărit, iar contele Balduin de Flandra fu ales împărat. Toată Peninsula Balcanică ajunge sub influența Papilor¹⁾, cari nu se dădeau înlături de a întrebuiși orice mijloace contra „ereticeilor“ și „schismaticilor“ adevă credincioșii ortodocși, pentru revenirea la dreapta credință, catolicismul.

Am văzut cum s'a manifestat expansiunea maghiară la început, prin cucerirea acestor regiuni. Acum această expansiune s'a manifestat prin intensa propagandă catolică din partea Papilor, cari aveau instrumente puternice în „regii apostolici“ ai Ungariei, unelte oarbe în mâinile acestor atât de puternici pontifi, de pe urma cărora Români din părțile banatice avură mult de suferit.

Sumeția pontifilor din Roma își ajunge culmea. Regele Bela al IV-lea încoronat la 14 Octomvrie (1235—1270) primește ordin să stârpească pe toți schismaticii regatului său²⁾. Uneltirile de propagandă catolică ale Papei Grigore al IX-lea aduseră mari necazuri asupra Românilor bănățeni³⁾.

Documentele din acele timpuri ne arată, în ce fel s'a manifestat această propagandă. Astfel un document din anul 1228 ne informează că Papa Grigore al IX-lea, dă de știre călugărilor predicatori din Ungaria că arhiepiscopul de Strigon a numit pe *Teodoric* ca episcop al Cumanilor, și îi invită să lucreze dimpreună cu dânsul pentru convertirea Cumanilor la credința creștină⁴⁾. La anul 1229, Papa Grigorie al IX-lea scrie Cumanilor

¹⁾ G. Popovici, op. cit. pag. 144.—

²⁾ Ibidem.—

³⁾ Ibidem, pag. 145.—

⁴⁾ Hurmuzaki, *Documente I*, pag. 107.—

cari au trecut la religia creștină, că-i primește sub protecția scaunului apostolic cu persoanele și averile lor, ca să nu fie în pericol, să năvălească cineva asupra țării lor, din cauză că au trecut la religia creștină¹⁾). Prin urmare, protecția acelor care vor trece la religia creștină, Papa înțelegând prin aceasta biserica apuseană și nici decum alta.

Regele Bela al IV-lea, primind ordin pentru stârpirea schismaticilor la anul 1234 depune jurământ că-și va da silința să extermineze din țările sale pe eretici și creștinii neadevărați și va aduce supunere față cu biserica Romei pe aceia cari nu ascultă de biserica romană²⁾).

Din acest document se constată că „eretici“ — hereticos — și creștinii neadevărați — falsos christianos — erau numiți astfel credincioșii cari țineau de biserica răsăriteană și din cari făceau parte Români, în cea mai mare parte.

Tot în anul 1234 Papa Grigore scrie lui Bela — pe atunci principe de coroană al Ungariei — că în episcopia Cumanilor se află niște popoare cari se numesc Români — Valahi — și fiindcă *Români* aceștia primesc tainele bisericești dela niște episcopi de rital grecesc, astfel, a invitat pe episcopul Cumanilor, ca să numească pe seama Românilor, un episcop catolic de naștina lor³⁾). In anul 1237, Papa Grigore al IX-lea autorizează pe călugării predicatori din Țara Severinului să poată absolve în cazuri mai puțin grave pe cei excomunicați, astfel ca mulțimea poporului din Țara Severinului să se întoarcă cu mai mult zel la credința catolică⁴⁾). Din acest document reese așa dar, că „mulțimea poporului din Țara Severinului“ nu era catolică. Se căutau toate mijloacele ca această „mulțime, să se

¹⁾ Ibidem, pag. 112.—

²⁾ Ibidem, pag. 128: Nos Bela Dei gracia Rex... facimus manifestum... iuravimus ad sancta Dei evangelia, quod de terris nostre iurisdictioni subiectis, et que in futurum, dante domino, subicientur, Universos hereticos et alios christianos qui relicta fide... et falsos christianos de terris nostris bona fide studebimus pro viribus extirpare. Et eos qui Romane ecclesie in terra nostra sunt inobedientes, iuxta ritum unius cuius cumque nationis, qui non sit contra fidem catholicam compellemus obedire Romano ecclesie“...

³⁾ Ibidem, pag. 132.—

⁴⁾ Ibidem, pag. 153: „...ut multitudo gentium terre Cevrin exquisite diligentie studiis iudicatur ad percipiendam nobiliam catholice puritatis, et in percepta postmodum faciente domino perseveret“...

întoarce cu mai mult zel la credința catolică“. Despre „mulțimea“ amintită, putem afirma cu siguranță că erau Români, cari erau atunci ca și azi, procentul cel mai mare de locuitori din „Țara Severinului“.

În acelaș an — 1237 — Papa Grigorie al IX-lea autorizează pe călugării predicatori din „Țara Severinului“ să poată binecuvânta ves'mintele preoțești, fiindcă în părțile acestea, nu sunt mulți episcopi¹⁾. Tot în anul 1237 Papa Grigorie al IX-lea înviță pe locuitorii din Țara Severinului ca să primească, cu iubire pe călugării predicatori, și să asculte de învățăturile lor²⁾.

La anul 1246 e amintit un oarecare Grigorie ca episcop catolic al Severinului³⁾, pe care însă Hașdeu nu-l admite provocându-se la Fejer — care citește „Episcopus Geurinensis“ în loc de „Zeurinensis“ și ar fi prin urmare de luat orașul Győr și nu Severinul⁴⁾.

Păreră noastră este că Hașdeu nu are dreptate, bazându-ne că în Hurmuzaki⁵⁾ cetim „Grigorio Zeurinensi“, ceiace nu poate fi decât „Grigorie al Severinului“, adică episcop al Severinului.

Această propagandă catolică durează mult timp, căci documentele ne atestă aceasta. Astfel, la anul 1455, călugărul minorit Ion Capistrano, e trimis ca „inquisitoriu“ în contra ereticilor din Ungaria⁶⁾.

La anul 1279 Ladislau al IV-lea Cumanul, regele Ungariei, depune jurământ că va păstra credința catolică, va alunga din țară pe eretici și va converti pe Cumani la religiunea catolică⁷⁾. În acelaș an, 1279, Papa Nicolae al III-lea dojenește pe Ladislau Cumanul că nu a corespuns jurământului ce l-a depus în privința ereticilor și a Cumanilor⁸⁾, și înviță clerul și poporul Ungariei să dea ajutor legatului apostolic, ca religiunea creștină

1) Ibidem.—

2) Ibidem, pag. 154.—

3) Ibidem, pag. 240.—

4) G. Popovici, op. cit. pag. 145.—

5) Hurmuzaki, *Documente* I^a, pag. 240.—

6) Hurmuzaki, *Documente* II^a, pag. 57.—

7) Hurmuzaki, *Documente* I^a, pag. 421.—

8) Ibidem, pag. 426.—

să nu slăbească în Ungaria, și să alunge pe schismatici afară din țară¹⁾.

La anul 1280, regina Elisabeta — mama regelui din Ungaria — promite legatului apostolic că va alunga pe eretici din ținuturile sale²⁾, iar în acelaș an — 1280 — regele Ladislau al IV-lea promite legatului apostolic, că va executa în regatul său toate ordinile pontificelui roman date în contra ereticilor³⁾.

Un document din anul 1299, prin care Papa Bonifaciu VIII, îndeamnă la prigoniri în contra ereticilor și schismaticilor, ne informează asupra felului cum se proceda în asemenea cazuri⁴⁾.

Prin această scrisoare Papa Bonifaciu înviță arhiepiscopul din Strigon să procedeze în contra ereticilor din Ungaria, cu înquisiții și pedepse canonice pentru a conserva bună starea și liniștea regatului.

Românii au avut mult de suferit din partea unui cler fanatic, și a unor regi cari erau instrumente oarbe a Papilor.

Prin această propagandă catolică, expansiunea maghiară a luat proporții noi, ea însă s'a izbit de tenacitatea și vitalitatea care caracterizează pe Români.

4° Banatul și ultimii Arpadieni

Pe timpul regelui Bela al IV-lea, a avut loc năvălirea Tătarilor — 1241 — iar această provincie nici ea n'a putut scăpa de nenorocirile cauzate de această năvălire⁵⁾. Despre năvălirile Tătarilor povestește cronica persană a lui Fadl Allah Rashid Edin, și un contemporan canonicul Rogerius din Warasdin în „Carmen miserabile seu historia super destructione Regni Hungaria, temporibus Belae IV per Tartaros facta“.

Tătarii năvălesc în Transilvania pe două părți, pe la Rodna

1) Ibidem, pag. 435. —

2) Ibidem, pag. 436. —

3) Ibidem, pag. 437. —

4) Ibidem, pag. 545: „...Et ut regnum Ungarie in prospero et bono statu atque pacifico conservetur vigeat catholica fides in eo, pestis heresis scismatis et paganie eradicetur in ipso, ut contra hereticos, scismaticos et paganos... inquisitionis et punitionis officium valeas exercere secundum sanctiones canonicos et legales per sedem approbatas eodem...“

5) Fr. Grisellini, op. cit. pag. 15. —

și prin Țara Bârsei¹⁾. În urma năvălirii Tătarilor, care înu doi ani, toate provinciile fărăi ungurești, se aflau deja atât de pustiite și despopulate încât a rămas o umbră din ceace a fost odată²⁾.

Regele Bela al IV-lea, în timpul năvălirii — în anul 1241 — scrie Papei Grigore al IX-lea că Tătarii au năvălit asupra Ungariei, au tăiat o mulțime de oameni, au ars bisericile și roagă pe pontifice, ca să intervină în ajutorul Ungariei și al lumii creștine³⁾. Tot în anul 1241, el scrie și lui Conrad, regele Germaniei, că Tătarii după ce au devastat Ungaria mare, Bulgaria, — dela Volga — Cumania, Rusia, Polonia și Moravia, au năvălit asupra Ungariei și au ocupat întreaga parte a regatului până la Dunăre⁴⁾.

Regele Bela al IV-lea în timpul năvălirii Tătarilor, fuge el însuși. Astfel, la 1241 călugării predicatori și minorii informează pe toți colegii lor, că Tătarii au năvălit asupra Ungariei, au alungat pe regele Bela și au ocupat o mare parte a regatului⁵⁾. În acelaș an Venceslav, regele Boemiei, scrie lui Conrad, regele german, că Tătarii au ucis pe ducele Poloniei, au trecut apoi în Ungaria, au alungat pe regele Bela și au ocupat regatul⁶⁾.

Românii, săraci, răsleți, departe de drumurile mari, suferiseră mai puțin decât alții. Ba încă se pare că elementele românești profitaseră de năvălire, întovărășind pe Tătari și împărțind cu dânșii⁷⁾.

Prin diploma din 1247, regele Bela conferă cavalerilor Ioaniți sau Ospitalieri, Banatul de Severin cu dependențele sale până la Olt, afară de cnezatul voevodului Litovoi precum și toată Cumania de dincolo de Olt minus țara lui Seneslau, voe-

¹⁾ Hürmüzaki, *Documente I*, pag. 188: „Anno incarnationis domini MCCXLI. Ipsa die resurrectionis dominice Tartari per alpes et silvas irruentes Rodanam quodam opidum Ungarie intraverunt et III mil. hominum vel amplius ibidem interemerunt. Eodem die alter exhercitus eorundem tartarorum ingrediens provinciam que Burza dicitur ducem exhercitus Transilvane terruo sic cum omnibus suis interfecit...”

²⁾ F. Griselini, op. cit pag. 16.—

³⁾ Hürmuzaki, *Documente I*, pag. 190.—

⁴⁾ Ibidem, pag. 191.—

⁵⁾ Ibidem, pag. 192.—

⁶⁾ Ibidem, pag. 194.—

⁷⁾ N. Iorga: *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, Buc. 1915, vol. I.—

vodul Valahilor, pentru apărarea contra Tătarilor, în anumite condițiuni și contra anumitor servicii¹⁾.

În acest document se amintește de „maiores terrae“ mai marii țării, cari împotriva sentinței de moarte, aveau dreptul de a face apel la curtea regească.

La anul 1256, regele Bela al IV-lea confirmă vechile libertăți ale arhiepiscopiei din Strigon, între cari se amintește și dreptul de a lua a zecea parte din veniturile ce le au regii Ungariei din vitele Românilor și ale Secuilor²⁾. E vorba de dijmă, desetină.

În războaiele acestui rege — ca și în toate războaiele purtate de regii Ungariei — Românii au luat și ei parte, iar pentru vitejiile lor, ei au fost răsplătiți. Un document din anul 1256 ne informează că regele Ungariei Bela al IV-lea, confesește o moșie lui *Iacob Gerlize* din Banat drept recompensă pentru serviciile militare în războiul cu ducele Lodomeriei și în contra Tătarilor³⁾. Credem că acest nume de „Iacob Gerlize“ poate să fi fost „Iacob Gârliță“ sau „Iacob Gârliște“, căci Ungurii nu reproduceau în documente denumirea românească, fie a numelor de persoane, fie a celor de localități, ci căutau să le stâlciască, îmbrăcându-le în haină ungurească, traducând în ungurește numele dacă era cu puțință, sau născocind diferite numiri ungurești.

În anul 1260, regele Boemiei, informează pe Papa Alexandru al IV-lea că regele Ungariei Bela al IV-lea a venit asupra sa cu o mulțime nenumărată de Cumani, de *Români*, Unguri, Slavi și Secui⁴⁾.

Regele Bela se îngriji să înlocuiască paguba suferită în urma năvălirii Tătarilor. Satele se înmulțeau și se zidiră castele întărite ca: Mehadia, — Mihald — Caransebeș, numit așa după

¹⁾ Hurmuzaki, *Documente I*, pag. 249.—

²⁾ *Ibidem*, pag. 276: ... nec descensus facere violentos super ipsos, vell collectam exigere nomine regio aliqualem; similiter in decimis percipiendis regalium proventium ex parte Siculorum et Olacorum, in pecudibus, pecoribus, animalibus, quibuslibet, exceptis terragiis Saxonum; sed ex parte Olacorum etiam ubique, et a quocumque provenientium in regno Hungariae persolvi consuetorum...—

³⁾ *Ibidem*, pag. 278. —

⁴⁾ *Ibidem*, pag. 287.—

micul râu care curge pe alături, Lugoj, Lipova și altele¹⁾, și cari și azi sunt locuite în mare parte numai de Români.

Cavalerii loaniți, cari au fost așezați aici ca apărători ai regatului maghiar, după unii, ei ar fi stat în Banatul de Severin până în 1259²⁾, rămânând aceste locuri și pe mai departe în paza Românilor³⁾.

După Bela al IV-lea urmează pe tron Stefan al V-lea (1270—1272), apoi dela 1272—1290 domnește Ladislau al IV-lea, care are lupte cu Cumanii. Ultimul arpadian este Andrei III (1290—1301), cu care a apus dinastia arpadiană⁴⁾.

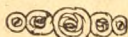
Sub Andrei al III-lea, la anul 1298 se dădu constituția feudală a Ungariei, și în care printre altele, se dispune ca nobilii să nu mai facă jafuri, iar iobagii să se poată strămuta de pe o moșie pe alta, însă numai cu voia stăpânilor lor⁵⁾.

Am amintit mai sus că, cu Andrei al III-lea ia sfârșit dinastia arpadiană. Români sub acești regi s'au dezvoltat în Ungaria și au prosperat, și suferințele lor și nedreptățile îndurate au fost mai mult de natură religioasă decât politică⁶⁾.

Goana și asprimea religioasă pornită contra Românilor, i-a împins să aducă ca buni ortodocși, jertfa aceasta pe altarul lui Dumnezeu⁷⁾.

Această dinastie arpadiană era străbătută mai mult de idei germanice și — după cum am văzut — mișcată de turbulența elementelor militare cumane, tătare, etc.⁸⁾.

Acesteia îi va urma o dinastie nouă, dinastia Angevinilor.

¹⁾ Fr. Grisellini, op. cit. pag. 16; G. Popovici, op. cit. pag. 148.—

²⁾ J. Radonitch: *Le Banat*, Paris 1919, pag. 8.—

³⁾ G. Popovici, op. cit. pag. 149.—

⁴⁾ Ibidem, pag. 157.—

⁵⁾ Hurmuzaki, *Documente I*, pag. 552.—

⁶⁾ G. Popovici, op. cit. pag. 158.—

⁷⁾ D. Drăgălina, op. cit. pag. 32.—

⁸⁾ N. Iorga, op. cit. pag. 67.—

CAPITOLUL III

Banatul sub Angevini și Corvinești, până la lupta dela Mohács, 1526

1° Banatul și elementul românesc sub Angevini

La începutul secolului al XIV-lea, au avut loc în Ungaria mari prefaceri politice și sociale prin instaurarea Angevinilor. Cu apunerea casei arpadiene se înmulțesc neorânduelile în Ungaria, și până acum destul de frământată prin luptele interne și prin vânătoarea vecinilor după tronul regesc¹⁾.

La începutul secolului al XIV-lea, Angevini au luat puterea. Au avut loc lupte civile între un candidat german și Carol Robert de Anjou, fiecare fiind susținut de câte o partidă. Indată ce această dinastie a luat puterea, după o lungă epocă de turburări în care Ladislau Apor, voevodul Ardealului, înțărît în cetatea sa, reprezenta — ca „primogenitul“ Ștefan de odinioară — o putere ducală independentă, s'au produs schimbări esențiale²⁾.

Dinastia angevină se caracterizează prin aceea că „n'are caracter strict și exclusiv național pe care-l avusese dinastia

¹⁾ G. Popovici, op. cit. pag. 162.—

²⁾ N. Iorga, op. cit. pag. 67.—

anterioară". Ceiace este „Maghiar“ nu zice nimic regilor acestora, cari au venit cu obiceiuri franceze din Sudul Italiei și trăesc cu ele. Regalitatea angevină e înainte de toate militară; poartă lupte continui, voite și nu provocate de alții, lupte ofensive pentru încălcări de teritorii noi, pentru întinderea fără margini a puterii dinastiei, lupte cu caracter imperialist — nu teritorial și național¹⁾.

Sub ei, expansiunea maghiară ia un avânt și mai mare, având totodată și sprijinul clerului apusean.

Din cauza politicei regatului — fiindcă regele nu făcea deosebire între Români și elementul dominant — pot și Românii să tindă la ceva mai bun. Principiul politic al lui Ludovic cel Mare față de dânșii a fost chiar acela de a-i ridica, în interesul unei unități de organizare, cu totul în mâna regelui, la o treaptă asemănătoare cu a celorlalți locuitori ai regatului, ori cari ar fi ei²⁾.

În acest capitol vom cita diferite documente, din cari se va vedea cum, datorită vitejiilor lor, Românii au fost răsplățiți atât materialmente cât și moralmente, astfel că „elementul românesc din Ungaria se ridică la o importanță extraordinară prin necesitatea de soldași devotași și gata de orice sacrificiu a regelui luptător³⁾.“ De aici aceste privilegii de viteji, dragostea pentru ori ce fel de luptători și în sfârșit, organizarea Banatului în clipa când se simt venind în această parte nouii dușmani, Turcii⁴⁾.

După cum se știe, Carol Robert de Anjou se urcă pe tronul Ungariei la anul 1311. Pe timpul acestui rege, Timișoara se ridică din ce în ce mai mult și, ca reședință a primului comite în provincie, acest oraș, în acest timp, devine foarte populat și bine înfărit, fiind și un loc de petrecere pentru familia regală⁵⁾.

Carol Robert își avea, așa dar, reședința și la Timișoara un timp, căci la anul 1315 și până la 1317, îl găsim la Timi-

¹⁾ Ibidem, pag. 68 și 80.—

²⁾ Ibidem.—

³⁾ Ibidem, pag. 81.—

⁴⁾ Ibidem.—

⁵⁾ Fr. Grisellini, op. cit. pag. 16 ; G. Popovici, op. cit. pag. 162.—

șoara; în acest timp muri soția lui, Maria, a doua — fiica ducelui Cazimir de Polonia¹⁾. Acest oraș era unul din reședințele favorite a Angevinilor, și a devenit apoi o cetate vestită de pe urma grijei pe care o avea Carol Robert pentru această regiune²⁾, căreia îi înmulți populația, aducând și coloniști din diferite ținuturi, și întări cetatea Lipovei de pe Mureș, unde fondă o mănăstire — claustrul Minorităților — în onoarea sfântului Ludovic, episcopul de Toulouse, o rudenie a sa³⁾. La Timișoara îl găsim pe Carol Robert și la anul 1319, iar în 1320, când se însoară cu Elisabeta, fiica lui Ladislav Lokietek din Polonia, îl găsim pe la Seghedin întâiu, apoi iarăși în cetatea cea nouă de pe Timiș, unde i se va fi născut și fiul, mort îndată, Carol⁴⁾.

Tot din Timișoara porni Carol Robert la anul 1330 acea nenorocită expediție contra voevodului Basarab, și care expediție s'a sfârșit prin dezastrul dela Posada. În ceiace privește cauza acestui război, a fost refuzul plătitii tributului, pentru faptul că în Ungaria fuseseră atâta vreme lupte interne care împedicaseră pe regii ei să mai dea atenția cuvenită ținuturilor de dincoace de munți și, Severinul, pe care regiune puse mâna Basarab.

Trec mai departe peste acest eveniment foarte important pentru noi în istorie — dar care nu este direct în legătură cu subiectul pe care-l tratăm — pentru a cerceta mai departe faptele în evoluția lor cronologică.

Lui Carol Robert îi urmă Ludovic cel Mare (1342—1382), născut în Martie 1326 la Vișegrad⁵⁾. Pe timpul acestui rege își face apariția un nou dușman care amenință Europa, anume Turcii, peste cari domnea atunci Amurat I — al 3-lea sultan al acestei națiuni — cari, după ce au pus mâna pe Gallipoli, ocupară la 1361 Adrianopole, și era lucru vădit că planurile lui Amurat amenințau și Serbia și provincia Banatului, precum și ținuturile învecinate ale Ungariei⁶⁾.

¹⁾ N. Iorga: *Cele mai vechi cronicе ungurești și trecutul Românilor — epoca angevină*, în *Revista Istorică*, VII 1922, pag. 14.—

²⁾ N. Iorga: *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria...* pag. 81.—

³⁾ Fr. Griselin, op. cit. pag. 16; G. Popovici, op. cit. pag. 163.—

⁴⁾ N. Iorga, *Cele mai vechi cronicе ungurești...* ibidem.—

⁵⁾ Ibidem, pag. 15.—

⁶⁾ Fr. Griselin, op. cit. pag. 17; G. Popovici, op. cit. pag. 166.—

Ludovic cel Mare are lupte cu Vlaicu Vodă și care, apoi mai în urmă a aflat de bine să satisfacă ambiția mândrului Angevin, recunoscându-i suzeranitatea. A putut face acest lucru cu atât mai bucuros, că primi drept răsplată Banatul Severinului și ducatul Făgărașului ca feude ungare¹⁾.

Ludovic cel Mare a ajuns ca moștenitor al micii sale — fiica regelui din Polonia, Cazimir — stăpân și al Poloniei și, a căutat de două ori a supune Țara Românească, dar a fost înfrânt. A proclamat cruciata contra Bulgarilor din Vidin și făcuse planul de a întemeia un nou Banat, care să cuprindă Severinul, Mehadia, Orșova și Vidinul însuși²⁾. Și sub acest rege, propaganda catolică din îndemnul Papei este mereu susținută.

Papa Ioan al XXII-lea, în repeșite rânduri a ordonat exterminarea ereticilor din Ungaria și din vecinătate Papii Clement al VI-lea și Inocențiu al VI-lea, au îndemnat pe Ludovic să stârpească pe necredincioșii și ereticii din regat³⁾. Fanatismul religios al acestuia, provoacă noi nemulțumiri în rândurile supușilor de legea veche⁴⁾.

Documentele acestor timpuri ne alestă chineji și robili Români. Astfel, într'un document din anul 1352 se spune că magistrul Poșa, comitele Carașului, conferțe lui Iuga și lui Bogdan din Banat, chinezatul Valei Mutnuc — Mâtnic — cu dreptul de jurisdicțiune asupra locuitorilor de acolo⁵⁾. Se vede că, numele de persoane din acest document, sunt românești ca: Poșa nume și azi destul de frecvent în Banat, — apoi Iuga și Bogdan, nume foarte frecvente la Românii de pretutindeni.

Intr'un document, tot din anul 1352, se amintește de familia nobilă românească Pogan din Banat, și anume de Paul, Mihai și Petru, copii lui Petru numit Pogan⁶⁾. Apoi, pe cea mai veche familie nobilă românească, cunoscută după nume

1) V. Motogna: *La războaiele lui Vlaicu Vodă cu Ungurii 1368-69*, în *Revista Istorică*, IX 1923, pag. 13. —

2) N. Iorga: *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria...* pag. 80-81. —

3) G. Popovici, op. cit. pag. 165-166. —

4) P. Drăgălina, op. cit. pag. 41. —

5) Hurmuzaki, *Documente I*³, pag. 28. —

6) *Ibidem*, pag. 30: „Ludovicus R. H. Paulo, Michaeli et Petro, filiis Petri dicti Pogan, possessionem Urman, in comitatu Temes conferi. Anno MCCCCLII“.—

— familia *Cânde* — o aflăm încă pe la sfârșitul veacului al XIII-lea în Valea Hațegului și atestată în documentele veacului XIV-XVI¹⁾.

La anul 1357 se amintește că, chinezii Români, Fărcaș, Grigorie și Nicolae, fii lui Socol cedează lui *Ion Bisenul*, moșia lor numită Valea Secașului din comitatul Carașului²⁾. În anul următor — 1358 — are loc procesul dintre chinezii Români Fărcaș și Grigore cu magistrul *Ion Bisenul*, pentru aceiași moșie, anume Valea Secașului din Banat³⁾.

În acest document se mai face amintire și de chinezii Basarab din Carașul-mare și Carașul-mic.

La anul 1370 nobilimea din comitatul Caraș, proscie pe mai mulți chineji și iobagi Români de acolo, și le confiscă moșiile⁴⁾.

După moartea lui Ludovic cel Mare, au loc lupte interne câțiva ani. Maria fiica lui, este dusă în captivitate la Novograd în Dalmația, de unde e eliberată de soțul ei, Sigismund regele Boemiei, care cu ajutorul unei partide ajunse rege al Ungariei la 1387. El înăbuși turburările interne⁵⁾.

În acest timp Turcii devin tot mai periculoși, amenințând Europa. La anul 1389, coaliția cneazului sârbesc Lazăr nu reușise, căci armata creștină fu zdrobită de Baiazid. Victoria reputată de Sigismund, aliat cu Mircea cel Mare, îl decide pe acest rege să întreprindă la 1396 o adevărată cruciată contra Turcilor, care se termină cu nenorocita înfrângere dela Nicopole a armatelor creștine.

În urma acestei victorii, Turcii năvăleau mereu în Ungaria, iar populația Banatului a avut mult de suferit din partea lor. Turcii prădau Banatul, până ce la anul 1421 se făcu un armistițiu pe cinci ani. Dieta din anul 1433 puse apărarea Banatului în grija Românilor, Sârbilor și Cumanilor spune G. Popovici⁶⁾, citând pe Fr. Pesty, care a scris mai multe monografii asupra

1) V. Motogna: *Familia nobilă Cânde, în documentele veacului XIV-XVI*, în *Revista Istorică* 1926, No. 4-6, pag. 68 și 80. —

2) Hurmuzaki, *Documente* I², pag. 51. —

3) *Ibidem*. —

4) *Ibidem*, pag. 164. —

5) Fr. Grisellini, *op. cit.* pag. 17; G. Popovici, *op. cit.* pag. 171. —

6) G. Popovici, *op. cit.* pag. 174-175. —

Banatului în limba maghiară.

După expirarea armistițiului, Turcii amenințară pe țarul Serbiei, Stefan Lazarovici, care veni cu nepotul său, George Brancovici și cu mai mulți boeri la curtea lui Sigismund și încheie legătură cu Ungaria. George Brancovici fu primit în șirul magnașilor unguri, asigurându-i-se lui și urmașilor săi, tronul Serbiei, promișându-se din partea Ungariei și ajutorul contra Turciei. Principele, împreună cu nobilii, jurară credință regelui, iar cetățile Belgrad, Semendria, Machow, Galambocz și altele, se predară regimului ungar. Se mai prevedea ca, după stingerea familiei Brancovici, să treacă Serbia la Ungaria¹⁾. La 1428 însă, „perfidul despot“ vându cetatea Galambocz sau — cum i se mai zicea — Kolumbacz, lui Amurat al II-lea pe prețul de 12.000 galbeni, astfel că Serbia și provinciile Ungariei puteau fi oricând invadate de Turci, dacă nu mai era puternica celate, Belgradul²⁾. În tot acest timp, Românii, au jucat un rol foarte însemnat în războaiele pe cari regii Ungariei le-au purtat — după cum am amintit mai sus — pentru cari fapte ei au primit diferite donațiuni din partea lor. De asemenea nobilimea românească e constatăată în toate documentele acestor timpuri.

Într'un document din anii 1383—1385, se spune că *Stefan banul*, comitele Carașului, ordonă nobilimei din comitatele Cuvinului și Căraș, să se pregătească a face serviciile militare regelui Ungariei³⁾. În acest document se atestă nobili din *Cubin* — *Cubin* — și *Caraș*, regiuni curat românești, precum și „ordonanța“ pentru „serviciile militare“.

Într'un alt document, din anul 1391 se amintește iarăși de nobili și chineji Români și anume în el se spune că *Nicolae banul Severinului*, convoacă pe nobilii și pe chinejii, districte lor românești, *Sebeș*, *Lugoj*, *Caraș* și *Comiat*, ca să judece procesul dintre chinezul *Bogdan* din Mutnic, cu orășenii din *Caran* (*Caran-sebeș*) pentru o părticică de pământ de lângă

¹⁾ Ibidem; Fr. Grisellini, op. cit. pag. 19-20. —

²⁾ Fr. Grisellini, ibidem; G. Popovici, op. cit. pag. 176.—

³⁾ E. Hurmuzaki: *Documente...* I^a, pag. 285: „Stephanus Banus de Korogh Comes de Carassow, etc. . Universis nobilibus de Comitatus Keve et Karassow Salutem cum amicitia precipimus vestre amicitie quatenus ad servicia regie majestatis inibi facienda prout ei parati esse debeatis tempore oportuno et aliud non facientes...“

râul Timiș¹⁾.

La anul 1419, castelanul castrelor din Orșova, Mehadia, Caransebeș și Jidova, dimpreună cu chinezii și nobili Români, din patru districte ale Banatului, judecă procesul orașului Caransebeș cu nobilii și chinezii din comuna Mutnic, pentru anumite terenuri și păduri de lângă apa Mutnic²⁾.

Numele de persoane din acest document sunt românești. Sunt amintiți Ștefan, Blaj. — Blasio — Ladislau și Ioan, fii lui Bogdan, Nicolae fiul lui Fărcaș; un alt Nicolae, fiul lui Redu; Neagu — Nege — și Ladislau fii lui Opriș — Opprișsa — și Woya, nobili de Mutnic.

Iată, așa dar, noi documente, din cari se poate constata că, Românii aveau proprietăți, că erau nobili și că regiunile acestea sunt românești, căci erau locuite în majoritate numai de Români.

Regii Ungariei făceau donații vitejilor Români, după cum se atestă în documente. Astfel, la anul 1409, Sigismund regele Ungariei dăruiește domeniul Hunedoara din Transilvania lui Voicu, militar al Curții regale, fiul lui Sârbu, precum și fiului lui Voicu, Ioan — Corvin de Hunyade — numit în alte documente și Ioan Valahul, pentru strălucitele slujbe militare ale lui Voicu³⁾.

La anul 1435 tot Sigismund, zălogoște lui Ioan Hunyade și fratelui său, orașul și districtul românesc Comiat din Banat, dimpreună cu toate veniturile sale, pentru suma de 1500 florini în aur⁴⁾.

Iată, prin urmare, în aceste documente, și altele pe cari le vom cita mai târziu, că apar Români, cari erau donați sau întăriți cu proprietăți, pentru diferitele servicii aduse regelui.

La anul 1437 avu loc răscoala iobagilor — Români și Maghiari. Pe atunci era voevod al Ardealului Lorand Lepes și

¹⁾ Ibidem, pag. 340; „Nos Nicolaos de Peren inter ceteros honores Banus Zewriniensis, significamus quibus expedit universis presencium per tenorem, quod cum quedam causa et litigium inter Bogdanum de Mutnuk, ac Stephanum filium eiussem ab una, ac populos et hospites de civitate Karan... ob hoc nos Nobiles et Kenesios districtuum et provinciarum quatuor scilicet de Seles, de Lugas, ac de Karan et Kompyathi. Datum in Keve secunda die...”

²⁾ Ibidem, pag. 508. —

³⁾ Ibidem, pag. 462. —

⁴⁾ Ibidem, pag. 597. —

Gheorghe Lepes, episcop, care ceru ca toate dările cari erau în întârziere să se plătească deodată și într'o anumită monedă, ceiace era însă un lucru imposibil, astfel că luă naștere răscola. Mai târziu se ajunse la o împăcare, răsculații obținând dreptul de a se aduna pe muntele Bobâlna, pentru a-și expune doleanțele lor. Aceasta a fost însă de fapt un subterfugiu din partea nobililor pentru înăbușirea revoltei.

În acelaș an, se făcu unirea celor trei națiuni, nobilii, Sașii și Secuții, — nobilii erau considerați ca o națiune aparte — pentru a-și apăra cu arma privilegiile pe cari le aveau, în contra oricărui care ar îndrăzni a se atinge de ele. Această unire ținu până în anul 1848¹⁾.

2°) Banatul și Ioan Corvin de Hunyade; personalitatea lui

Lui Sigismund, care muri la anul 1437, îi urmă pe tronul Ungariei, regele Albert, cu o scurtă domnie (1437—1439).

Pe timpul acestor regi și a urmașilor lor, reprezentanții tipici ai nobilimei românești, sunt *Corvineștii*, cari fac un capitol militar de glorie și istorie politică în istoria Ungariei. Asupra Corvineștilor ne oprim ceva mai mult și mai ales asupra lui *Ioan Corvin de Hunyade*, care prin personalitatea lui militară a pus în umbră pe regii Ungariei sub cari el a servit.

Corvineștii sunt descendenți din boerul *Costea* din Țara Românească refugiat în Ardeal în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Importanța cea mare a lui Ioan Corvin de Hunyade în istoria universală este aceea care derivă din caracterul său reprezentativ al elementului românesc din Ungaria și din influența sa permanentă, din hotărârea lui nediscuțată asupra elementului românesc din Moldova și Țara Românească²⁾.

Că el era de origine românească, este un adevăr asupra căruia nu mai trebuie să ne îndoim de loc. Istoricul Bonfinius, care a stat mult timp la curtea regelui Matei Corvin, căruia i-a scris viața, vorbind de Ioan Corvin de Hunyade, îi arată

¹⁾ C. C. Giurgescu: *Curs de Istoria Românilor*, Buc. 1931-32. pag. 412-413; G. Popovici, op. cit. pag. 177.

²⁾ N. Iorga, op. cit. pag. 99. —

originea sa românească¹⁾ și originea românească a neamului Corvinilor²⁾.

Se mai susține că el ar fi fost un fiu natural al regelui Sigismund, ceiace este însă o afirmație eronată și cu totul neintemeiată³⁾.

În ceiace privește personalitatea lui, toți istoricii n'au găsit decât cuvintele de laudă, atât pentru Ioan Corvin de Hunyade, cât și pentru fiul său Matei, rege al Ungariei⁴⁾.

Ioan Corvin a fost în Ungaria întâiu — 1435 — stăpân al unui întreg ținut de cneji, al Comiatului — lângă Lipova — ca împrumutător al regelui în zilele grele; dregător din cei mai mari ai Ungariei. El a fost comite, șpan al Secuilor, șpan al Timișoarei; a fost voevod al Ardealului, a fost căpi'an general al regelui, a avut în mâinele sale de fapt regența, ca adevărat rege neincoronat al patriei sale, ba s'a jucat cu coroanele regilor pe cari îi chema sau îi tolera⁵⁾.

Tatăl său pe care-l chema *Voicu*, primise în dar la anul 1409 din partea regelui Sigismund, domeniul Hunedioarei din Transilvania. *Voicu* fu militar al curții regale, fiul lui *Sârbu*. Acea dăruire cuprindea și pe Ioan Corvin de Hunyade precum și pe frații lui: *Voicu*, *Mogoș* și *Radul*, și pe unchiul său, alt *Radul*, pentru strălucitele slujbe militare ale lui *Voicu*⁶⁾.

Drumul înaintării spre centrul Europei era mai repede prin Belgradul Brancoviceștilor, astfel că pentru apărarea contra Turcilor, în părțile acelea hotarul trebuia întărit în chip permanent. În părțile bănațene trebuiau grănic: ri buni, dârzi, gata de jertfe. În vechile castru întărite de acolo trebuiau să lupte

¹⁾ Bonfinius: *Rerum Ungaricum*, 1690, pag. 504: „Hic enim Valacho patre, matre vero Graeca natus, industria et virtute supra omnium opinionem, suum genus illustravit: Parentibus nequaquam obscuris editum tradidere Pater namque inter Valachos, qui Getarum Dacorumque loca nunc incolunt, et e Romanis superfuisse colonis, veluti linquae similitudo testatur, sane creduntur, plurimum apud eam gentem potuisse dicitur..“

²⁾ Ibidem, pag. 371.—

³⁾ Fr. Grisellini, op. cit. pag. 25; G. Popovici, op. cit. 185.—

⁴⁾ Bonfinius, op. cit. pag. 304 și 371; Thurocz: *Ungaria suis cum regionibus* ...pag. 233-234; Niddani J. Pistorii, op. cit. pag. 63: „Clarissimus miles, victor Turcarum, praefectus primum Transilvaniae sub Vladislavo Polono..“

⁵⁾ N. Iorga: *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria...* pag. 98.—

⁶⁾ Hurmuzaki, *Documente I*, pag. 462.—

ei, spre a apăra stăpânirea rătăcitorului rege împărat, Sigismund de Luxemburg. Locul banderilor îl luară Valachii.

Vechile drepturi desființate de Ludovic cel Mare, sunt restabilite acum de Sigismund. Privilegiile speciale, ca scutiri de vamă, de cens și altele pe cari le-a confirmat Vladislav în anul 1494, au venit să împodobească pe grănicerii Valahi în considerațiunea serviciilor militare ce le prestaseră și trebuie să le continue, împotriva Turcului ameninșător. Din rândul acestor luptători și apărători de graniță, Români, s'a ridicat Ioan Hunyade, al cărui chip idealizat ne arată pe Românul vior și hotărât¹⁾.

În ceiace privește linișrețea lui, se știe că el și-a terminat studiile sub Demetrius Zechi, episcopul Agramului, și apoi exercitând „Drepturile“, mai târziu sub Nicolae de Ujlak, le schimbă cu sabia²⁾. Spre a se perfecționa în arta războiului, Sigismund îl trimise în Italia, unde timp de doi ani (1433—1435) servi sub ducele de Milano, Philip de Viseti³⁾, de unde a venit cu averea trebuitoare pentru a-si lega factorii hotărâtori în țară, stând în apărarea hotarului regatului unguresc, luptând totodată contra infidelilor, pentru cruce.

La anul 1435 regele Sigismund zălogește lui *Ion Românul* — numit în documente, *Iohannes dictus Oláh* — și fratelui său, orașul și districtul românesc Comiat din Banat, dimpreună cu toate veniturile sale, pentru suma de 1500 florini de aur⁴⁾.

La anul 1437 regele Sigismund amintește că *Ioan Românul* și fratele său, s'au obligat a-i presta servicii militare timp de trei luni cu cinci zeci de lănci. *Lance* în Evul mediu era un termen colectiv pentru oamenii de arme; fiecare *lance* era com-

1) T. G. Bulaț: *Contribuția românească la opera de cruciată a lui Ioan Hunyadi*, în Rev. Ist. 1926, No. 4-6, pag. 58.—

2) Fr. Grisellini, op. cit. pag. 25.—

3) Ibidem; T. G. Bulaț, op. cit. pag. 58—59.—

4) Hurmuzaki: *Documente*, I^o pag. 597: „Nos Sigismundus, dei gratia Romanorum Imperatorum... commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis, quod quia fidelis noster Egregius Iohannes dictus Olah, filius condam Woyk de Hunyod, Aule nostre Miles, quandam possessionem... Ideo nos ipsum Iohannem Olah de rehibitione premissorum Mille et quingentorum florenorum auri certum reddere volentes et securum, opidum nostrum Komyathy vocatum, cum toto Districtus similiter Komyathy... fratri suo carnali ipsorumque heredibus et posteritatibus universis pro prefactis...“

pusă din zece călărași, 50 lănci erau prin urmare, 500 soldați. Regele se obligă a plăti solda acestor lănci cu 1250 florini în aur. Pentru asigurarea acestei sume, regele Sigismund, zălogeste din nou lui Ioan Românul districtul Comiat din Banat, pe care îl zălogise și mai înainte pentru altă sumă de 1500 de florini¹⁾.

Ioan Corvin de Hunyade, a fost dela 1438—1466, *ban al Severinului*, Banatul fiind mai ales cercul lui de activitate.

La anul 1441 primi și demnitatea de *comite de Timiș*, fiind ales *conte permanent de Timișoara* și era socotit cel mai renumit printre conții acestei provincii²⁾.

Naționalitatea cuiva e chestie de conștiință, voință, dar e și chestie de sânge și, deși conștiința națională în acele timpuri nu juca nici un rol totuși, este de admis, că sufletul său în mod instictiv se înțelegea mai bine cu cei de un sânge.

Sub regele Albert de Habsburg, care se căsătorise cu fiica lui Sigismund, și prin care expansiunea Habsburgilor înspre Orient înglobase pentru puțin timp Transilvania spre mijlocul secolului al XV-lea³⁾. Ioan Huniade și fratele său *Ioan cel Tânăr* — ambos filios Olah de Hunyad — primesc în dar dela acesta câteva moșii, la anul 1439, în timpul acesta amândoi fiind investiți cu demnitatea de *bani de Severin*⁴⁾.

În același an Albert, regele Ungariei, amintește că Ioan Românul — Corvin — și fratele său, ambii *bani ai Severinului*, s'au obligat pe timp de 3 luni a apăra castrele dela Severin, Gureni, Orșova Mehadia și Peciu, și a ține în timpul acesta o trupă de 200 de călărași, în câmp afară de castre, iar pentru apărarea castrelor amintite aci, regele se obligase a plăti lui Ioan Corvin și fratelui său, suma de 6000 florini aur, din care le-a și numărat 2000 florini, iar pentru restul de 4000 florini, le zălogise districtul *Icus* din Comitatul Timișoarei

¹⁾ Ibidem, pag. 627. —

²⁾ T. G. Bulat, op. cit. pag. 59-60; G. Popovici, op. cit. pag. 178; Fr. Grisellini, op. cit. pag. 21. —

³⁾ Ion Lucaș : *La chute de la Monarchie Austro-Hongroise et la liberation de la Transylvanie*, Buc. 1934, pag. 3. —

⁴⁾ Hurmuzaki, *Documente I*³, pag. 657, Extras : „Albertus Romanorum, Hungariae, ac Bohemiae Rex, Iohannem et alterum Iohannem, ambos filios Olah de Hunyad, Banus de Sewrino, possessionibus donat.” —

dimpreună cu oraşul *Marginea*¹⁾.

Corvineşti aveau aşa dar, rolul de a apăra regatul Ungariei de Turci, într'o epocă critică, când Principatele Române erau turburate de lupte civile interne. Pe lângă demnitatea de ban de Severin şi comite de Timiş, el a fost şi *Voevod de Trasilvania* (1441—1447²⁾.

La anul 1440, când Ioan Corvin de Hunyade şi fratele său erau încă în calitate de bani de Severin, Vladislav, regele Ungariei, urmaşul lui Albert, le dăruise comunele *Şoimoş, Bârşău, Nevoieşi şi Buruienii*, din comitatul Huniedoarei, precum şi domeniul *Boşaru* din Banat, în semn de recompensă pentru eminentele lor virtuţi militare, anume, pentru eroismul lui Ioan Corvin cel Tânăr, care fusese rănit de moarte în lupta întâmplată cu Turcii în Ţara Românească, când aceştia începuseră să devasteze întreaga ţară aceasta; de asemenea şi pentru serviciile ce le făcuse dânşii, apărând cu oamenii lor, castrele dela Orşova, Severin, Mehadia şi Gureni³⁾.

Tot în anul acela, (1440) regele Vladislav aminteşte din nou lui Ioan Corvin şi fratelui său, că le-a dăruit districtul *Boşaru* din Banat, dimpreună cu toate salele şi chinezatele sale, şi ordonase capitului din Cenad, ca să-i introducă în posesia acestui domeniu⁴⁾.

Pentru bogata lui activitate militară pe care a desfăşurat-o, el a primit — Ioan Corvin — diferite recompense din partea regilor sub cari slujise. El a luptat cu Turcii, fie când aceştia au năvălit în Ungaria, fie peste Dunăre, în posesiunile lor proprii.

La anul 1442 Ioan Corvin bătu pe Turci întâiu la Sibiu apoi la Porţile de Fier, iar în anul 1443 făcu o expediţie cu succes în Balcani, repurtând mai multe victorii. Cucerii Sofia şi străbătu victorios Bulgaria, unde repurtă din nou victorii, fiind toate încoronate apoi prin cucerirea oraşului Niş din Serbia.

El zidi atunci castelul din Timişoara, spre a servi de reşedinţă familiei sale care pe atunci locuise la Cluj⁵⁾.

¹⁾ Ibidem. —

²⁾ Niddani J. Pistorli, op. cit. pag. 63; Fr. Griselini, op. cit. pag. 21; C. C. Giurescu, op. cit. pag. 414; G. Popovici, op. cit. pag. 178. —

³⁾ Hurmuzaki, *Documente* I², pag. 664. —

⁴⁾ Ibidem, pag. 666. —

⁵⁾ Er. Griselini, op. cit. pag. 22; G. Popovici, op. cit. pag. 179. —

Creștinii văzând succesele lui, s'au gândit la o mare expediție pentru a izgoni pe Turci din Europa. Astfel în anul 1444, regele Vladislav și Ioan Corvin — pe atunci voevod al Transilvaniei — au depus jurământ în mâinile cardinalului Iulian, obligându-se că vor începe în acest an, războiul contra Turcilor; că vor trece Dunărea pe la Orșova și se vor duce în țările Imperiului Bizantin ca să alunge pe Turci din ținuturile creștinilor¹⁾. La această luptă care a avut loc la Varna în anul 1444, a luat parte și Vlad Dracul alături de ceilalți creștini. Creștinii au fost zdrobiți, iar regele Vladislav căzu el însuși pe câmpul de bătae. Ioan Corvin scăpa ca prin minune.

În anul următor, în 1445 Ioan Corvin informă pe Papa Eugeniu al IV-lea despre nefericita catastrofă ce a suferit-o armata creștină la Varna și acuză pe principii din Țara Românească, din Moldova, Bulgaria, Albania și Constantinople, că nu i-au dat ajutoarele promise, ci din contră i-au pregătit insidii²⁾.

După moartea lui Vladislav, Ioan Corvin fu ales guvernator al Ungariei, sub titlul de „Victorius generalis et Guvernator“ în care calitate conduse țara dela 1446—1452, pe timpul minorității lui Ladislau al V-lea³⁾.

În anul 1447 el întreprinse o nouă campanie contra Turcilor, și în lupta care s'a dat pe câmpia dela Cosova armatele creștine au fost din nou înfrânte.

Ultima faptă măreață care-i aduse gloria lui *Iencea Sibiencea* se petrecu la anul 1456, când el cu o bună armată susținu asediul Belgradului, și împedică pe Mohamed al II-lea să cucească cetatea.

Știm că la anul 1453 căzu Constantinopolul sub loviturile Turcilor, astfel că trei cetăți i se mai opuneau cuceritorului Mohamed al II-lea, în înaintarea lui spre centrul Europei: Belgradul în Apus și, Chilia și Cetatea Albă în răsărit.

Europa era din ce în ce mai amenințată de Turci, iar

¹⁾ Hurmuzaki, *Documente* I², pag. 694 :

²⁾ *Ibidem*, pag. 715. —

³⁾ Thurocz; op. cit. pag. 233 : „A caede Wladislai gubernat Ungariam Ioannes Hunyades, ad annum milles quadringentes quinquages secundum, quo Ladislaus Posthumus Regnum inii“; Fr. Griselin, op. cit. pag. 22; G. Popovici, op. cit. pag. 180. —

creștinii făceau toate pregătirile pentru apărarea atacurilor.

La anul 1455 călugărul minorit Ion de Capistrano scrie Papei Calist al III-lea că Ioan Corvinul s'a oferit a pune în arme cu cheltuelile sale 10 000 de călăreți iar, regele Ungariei 20.000, și în cazul dacă îi va succede lui Ioan Corvin să adune o armată de 100.000 oameni, atunci dânsul va putea în timp de 3 luni să scoată pe Turci din Europa și să cucerească Ierusalimul¹⁾.

Iu anul 1456 cardinalul Ion, trimis de Papa Calist al III-lea ca legat apostolic în Ungaria să predice expedițiunea crucială, în contra Turcilor, laudă virtuțile militare ale lui Ioan Corvin și dorește ca dânsul să înceapă războiul contra Turcilor încă în vara anului acestuia. Călugărul minorit, Ion Capistrano scrie legatului apostolic din Ungaria că nu e lipsă ca să se îndemne pe Ioan Corvinul la război asupra Turcilor, fiindcă dânsul e gata cu 7000 călăreți; însă e posibil ca Turcii să înceapă chiar dânsii războiul mai înainte de luna Iulie²⁾.

Intr'adevăr, în anul 1456, Mohamed înaintează cu o armată foarte mare — 200.000 oameni și 300 tunuri — peste Bulgaria și Serbia și se așează în fața Belgradului, căci odată cucerită această cetate, ar fi avut deschisă calea către inima Europei, către Ungaria îndeosebi.

Ioan Corvin, cu o armată mult mai mică — 25.000 oameni — porni spre apărarea Belgradului. După o luptă de două zile și o noapte, Ioan Corvin a nimicit întreaga armată iar

1) Hurmuzaki II.², pag. 56-57 : „Sanctissimo domino Callisto III Ioannes a Capistrano Beatissime Pater!.. Scripseram pridie Tuae Sanctitati... Opus quidem esse, puto ac nimis opportunum, ut ne tum per mare, sed etiam per terram, huic perfido Christi [hosti] [Mohamedi] et resistatur viriliter et fortius confligatur. Cum enim hac die colloquium, cum dominis prelati et Baronibus Hungariae habuissem, magnificus et excelens dominus Ioannes hactenus Gubernator, Comes Bistricensis, se primum obtulit suis sumptibus et expensis positorium in armis et in exercitu decem millia equitum, suo arbitrio eluorum, dixit in super quod serenissimus Dominus rex Ladislaus pro toto residuo regni Hungariae parabat viginti millia ...et sic omnibus computatis essent centum millia confidit ipse Ioannes intra tres menses tantum conflictum contra Turcos inferre, quod in Europa locus non erit, ubi reclinare valeat caput, maxime cum ipse ad unguem cognoscat potentiam Turcorum caeterorumque infidelium ac medullitus intelligat, cum huius modi rationem bellandi... quod cum tanto numero armorum speraret etiam recuperare Hierosolymam“.—

2) Ibidem, pag. 72-73.—

Sultanul a fugit cu rușine¹⁾. Această memorabilă zi, care în analele Ungariei și mai cu seamă în istoria conților de Timișoara, face o epocă atât de glorioasă, și prin această strălucită învingere, ajunge și gloria lui Ioan Corvin la culme²⁾.

După victoria aceasta, Ioan Corvin trimise o scrisoare — 1456 — lui Dionisie arhiepiscopul din Strigon, în care spune că, Sultanul turcesc a venit ca să ocupe Belgradul cu o putere pe care n'a mai văzut-o cândva vre-un ochi omenesc însă, după o luptă continuă de două zile și o noapte, dânsul i-a nimicit întreaga armată și Sultanul a fugit cu rușine³⁾. De asemenea, în scrisoarea lui către Ladislau regele Ungariei, scrie despre învingerea ce a purtat-o la Belgrad asupra Sultanului turcesc unde i-a nimicit toată armata. Povesteste cum a decurs lupta, cum a intrat în lagărul Turcilor și cum însuși Sultanul a scăpat cu greu prin fugă⁴⁾.

Papa Calist al III-lea își exprimă bucuria sa pentru învingerea ce a reperțat-o asupra Turcilor la Belgrad, *Ioan Corvinul, unicul atlet puternic al lui Cristos*⁵⁾.

După o muncă excesivă, nedormire și continuă mișcare, pe care în tot cursul războiului a suportat-o, Ioan Corvin și-a tras o febră mortală, care încă la anul 1456, la începutul toamnei, pu-se capăt vieții sale⁶⁾, iar călugărul minorit Ioan Capistrano, aduse la cunoștință Papei Calist al III-lea, că Ioan Corvin, neînvingul

¹⁾ Ibidem, pag. 60. —

²⁾ Fr. Griselini, op. cit. pag. 24. —

³⁾ Hurmuzaki, *Documente* II³, pag. 60. —

⁴⁾ Ibidem: „Serenissimae Principi et Domino, Domino Ladislave... Per prius etiam scripsisse recolimus, quomodo et qualiter Imperator Turcorum, cum qualibus ingeniis hoc castrum Nandorabense obsederit, ut nunquam talia ingenia oculi hominis viderit, nec animus hominum cogitare potuisset... Tamen ipse Imperator Turcorum de nocte confuse et cum magna verecundia, ob inde in fugam se convertit. Itaque nunquam alias Imperator Turcorum in tanta destructione fuit sicut nunc est, et in tanta verecundia, quod in chronicis non legitur... Anno Domini MCDLVI“.

⁵⁾ Ibidem, pag. 61. —

⁶⁾ Niddani J. Pistorii, op. cit. pag. 63: „...moritur ex belli labore cum integro biduo 40000 Turcos cecidisset anno 1456 X die Septembris, sepultus Albae in Transilvaniae“...

luptător al credinței creștine a răposat în 11 August 1456¹⁾).

Ioan Corvin de Hunyade, în nenumăratele-i lupte pentru Ungaria și prin aceasta pentru creștinătate, s'a bizuit pe grânicerii săi bănățeni și ardeleni, precum și pe voievozii muntenei. Pe suflet și braț românesc s'a bazat acest Român, apărător al civilizației europene împotriva Turcilor. Și prin aceasta, conștiința românească are drept la recunoștința Europei apusene.

Prin ostenele lui, prin sângele care era al acestui neam, s'a întârziat cu aproape un secol Mohaciul atâtor nenorociri²⁾).

Posesiunile lui în moșii — pe cari le-am văzut, cari au fost și cum a ajuns în stăpânirea lor, atunci când am citat documentele — aduceau cu ele populația în rândurile căreia, elementul românesc era preponderant. Scutirile și daniile făcute vitejilor Români, sunt numeroase. În anul 1447, Ioan Corvin confirmă vechile libertăți ale Românilor din districtele *Jupânu* din Banat, ca să fie scutiți de orice cens sau dare de pământ³⁾.

3° Banatul și elementul românesc sub Matei Corvin și a urmașilor săi, până la anul 1526

Ioan Corvin — căsătorit cu Elisabeta Szilágyi, sora lui Mihai Szilágyi de Horog — a avut doi copii: pe Ladislau și Matei⁴⁾.

Faptul că din nobil de margine al regatului, Ioan Corvin a ajuns prin talentul său militar la cea mai înaltă treaptă, și prin faptul că era Valah, ceiace constituia o rușine pentru nobilii Unguri, aceștia și-au arătat dușmănia, de pe urma căreia au avut de suferit copiii lui. Intrigile primului ministru al regatului, Ulrich de Cili, contra Corvinilor, pe cari îi numea „neam de câni“, au adus moartea lui Ladislau, care a fost decapitat la Buda — în piața Sf. Gheorghe — la anul 1457, luna Martie,

¹⁾ Hürmuzaki: *Documente* II², pag. 73... „Dominum Ioannem de Hunyad, ex hac vita iam deplasm XI mensibus ex peste; substituit tamen nobis non imparem sibi virum, Nicolaum de Ujlak sub cuius dominatu valido et potenti, ipse idem Iohannes illustris in magnificentia suam militam inchoavit“.

²⁾ T. G. Bulat, op. cit. pag. 67-68. —

³⁾ Hürmuzaki: *Documente* I², pag. 745.—

⁴⁾ Niddani J. Pistorii, op. cit. pag. 63.—

în etate de 26 ani¹⁾.

Al doilea fiu, Matei, fu aruncat în închisoare la Viena din ordinul regelui Ladislau. În urma amenințărilor din partea Elisabetei — mama lui Matei — că va cere ajutorul lui Mohamed al II-lea, regele Ladislau s'a refugiat la Viena, iar pe Matei l-a predat în prinsoare lui Podebrad, comandantul cetății din Praga, de unde a scăpat mai târziu printr'o revoltă pusă la cale de Mihai Szilágyi, unchiul său. În urma acestor măsuri luate de Ladislau al V-lea Postumul, războiul civil nu era departe de a izbucni, care a fost înăbușit însă, numai prin moartea acestui rege²⁾.

Dela regele Ladislau al V-lea Postumul, a rămas un privilegiu de cea mai mare însemnătate pentru Românii din Banat.

Acest rege, în anul 1457 confirmă vechile privilegii³⁾, ale nobililor, chinezilor și a celorlalți Români din districtele Lugojului, Caransebeșului, Mehadiei, Almăjului, Carașovei, Berzavei, Comiatului și Iladiei, și anume, în semn de recompensă pentru

¹⁾ Ibidem: „Lacessitus Uricum comitem regis Ladislai interfecit, anno 1456. Etsi vero rex, veniam illi juratu dederat, tamen non multo post, capite truncatur Budae 1457 fiorente etate, adolescens 26 annorum.“; Fr. Griselini, op. cit. pag. 30; G. Popovici, op. cit. pag. 188.

²⁾ Thurocz, op. cit. pag. 233; „In carcerem compingitur a Ladislao Rege, Anno milles quadringentes quinquages. septimo. Sequenti in Regem Hungariae acclamatur.“; Fr. Griselini și G. Popovici, ibidem.

³⁾ Hurmuzaki: *Documente* II², pag. 92: „Nos Ladislaus Dei gracia... Quod nostum ad humillimam supplicacionis instanciam fidelium nostrum Michaelis Dees dicti de Thomoshel et Stephani filij Sysman de Bozyas per eos ipsorum, ac ceterorum Universorum Nobilium et Keniziorum nec non aliorum Walachorum de Districtibus Lugas, Sebes, Mihald, Halmas, Krassofó [Krassofw] Borzafó [Borzafw] Komiaty, et Illyed vocatis nominibus et in personis nostre propterea porrecte Majestaty, tum vero consideratis fidelitatibus et fidelium servciorum meritis eorundem Universorum Nobilium et Keniziorum ac ceterorum Walachorum, quibus ydem non solum predecessoris nostris Regibus Hungariae... Volentes eisdem gratitudinis vicem rependere omnia et singula eorundem Valachorum et Keniziorum privilegia, super quibuscumque eorum libertatibus, prerogativis et juribus confecta, ac si presentibus literis nostris de verbo ad verbum inserta essent, sub illis tamen condicionibus, oneribus et servitutibus, quibus eadem emanata et per predecessores nostros reges Hungariae ipsis concessa sunt; Autoritate Regia pro eisdem nobilibus Valachis et Kenezys ceterisque Valachis presentibus scilicet et futuris perpetuo valitura, roboramus et confirmamus, eosque in unum quemque eorum sicuti maiorem, sic et minorum in omnibus huiusmodi eorum libertatibus prerogativis et juribus manutenere conservare promittimus...“; G. Șincai, op. cit. vol. II pag. 44-46, este traducerea acestui document, De asemenea la G. Popovici, op. cit. este textul diplomei în limba latină, în nota 2 pag. 189-192 și traducerea în text, pag. 190-94.—

563.181

bravura cu care au apărat dânșii totdeauna vadurile Dunării în contra deselor încursiuni turcești. În special regele confirmă, că cele opt districte românești amintite mai sus, să fie unite în privința politică între dânsele și să constituie o singură provincie, guvernată de un comite. Regele să nu aibe dreptul ca să dăruiască moșii în Banat decât acelorora, cari vor fi făcut servicii în interesul acestor districte, și pe cari Români de acolo îi vor judeca a fi demni.

Această diplomă este o confirmare a unor privilegii vechi ale nobililor și chinejilor Români, cari privilegiile au fost obținute dela regii de mai înainte ca recompense pentru serviciile aduse de Români în lupta contra Turcilor.

Districtele numite apar autonome, autonomia fiind reprezentată prin „Universitas nobilium“. În această diplomă se spune așadar că regele promite și făgăduiește tuturor că va scuti și ținea în toate, slobozaniile, prerogativele lor, și că nu va face donațiuni în aceste districte, contra voinței Românilor.

„Frumos privileghion este acesta — spune Șincai¹⁾ — dară ținese au ba, spună Români din Banat. Eu știu că domniile din Banat, care mai înainte au fost numai ale Românilor, pe vremea mea le-au cumpărat cu bani gata Ungurii“.

Aceste opt districte, dela anul 1451, au fost numite *districte românești*, dar au mai fost numite și comitate sau provincie. Ele au fost disolvate odată cu căderea Timișorii sub Turci, la anul 1552²⁾.

După moartea lui Ladislau al V-lea Postumul, candidați pentru coroana Ungariei au fost: Impăratul Frederich III Wilhelm, ducele Meissen și Cazimir regele Poloniei³⁾. Meritele Corvinilor erau însă atât de proaspete, ultimele evenimente atât de puțin uitate, astfel că partida care era în favoarea lui Matei, în fruntea căreia era Mihai Szilágyi, mișcă totul în favoarea lui Matei Corvin. Ușile temniței s'au deschis pentruca națiunea adunată la Buda să-l declare în 24 Ianuarie 1458, în unanimitate

¹⁾ G. Șincai, op. cit. pag. 47.—

²⁾ P. Drăgălina, op. cit. pag. 101-102; G. Popovici, op. cit. pag. 195-196.—

³⁾ Fr. Grisellini, op. cit. pag. 30; G. Popovici, op. cit. pag. 197.—

tate ca rege al Ungariei¹⁾. Matei Corvin a avut două soții legitime: pe Caterina, fiica lui Podiebrad regele Boemiei, și pe Beatrice, fiica regelui Neapolului, Ferdinand. A mai avut și o soție nelegitimă cu care a avut un copil, numit Ioan²⁾.

Domnia lui Matei Corvin e un moment de glorie pentru Ungaria, el fiind considerat ca cel mai de seamă rege al Ungariei. Ca și tatăl său — Ioan Corvin — tot așa și Matei, a continuat domniile răsplătitoare. Astfel, la anul 1471 Matei Corvin confirmă pe Ștefan, fiul lui Dionisie din Banat, în posesiunea pădurii *Lazna* din districtul Caransebeșului, pentru serviciile militare prestate deasemenea tatălui său, neînfricoșatul cruciat, și fiindcă fratele aceluia numit *Ladu*, căzuse într-o luptă cu Turcii lângă Mare³⁾. În anul 1480 confirmă locuitorilor din Hunedoara, privilegiile acordate de Ioan Corvin, prin care ei erau scutiți de orice taxe de impozite⁴⁾. Locuitorii din satul Ciuciș de lângă Hunedoara, erau priviți de regele Matiaș ca rudenii ale sale⁵⁾. La anul 1478 numi Matei de comite peste Timișoara și ban de Severin pe Pavel Chinezul, Român din Banat⁶⁾.

Sunt destul de cunoscute faptele războinice ale lui Matei cari l-au ridicat deasupra tuturor regilor Ungariei.

După ce se căsătorii cu Beatrice, el schimbase vechile moravuri tradiționale dela curte⁷⁾.

Pavel Chinezul, împreună cu Ștefan Báthori, a reușit o mare victorie contra Turcilor, cari în anul 1479 au apărut în

1) Niddani J. Pistorii, op. cit. pag. 63; Thurocz, op. cit. pag. 233; Fr. Griseini, ibidem; G. Popovici, ibidem.—

2) Niddani J. Pistorii, ibidem.—

3) Hurmuzaki, *Documente I*², pag. 207.—

4) Hurmuzaki, *Documente II*², pag. 265.—

5) T. G. Bulat, op. cit. pag. 58.—

6) N. Iorga: „*Bonfinio*“ in Rev. Ist. 1929, pag. 304-310; P. Drăgălina, op. cit. pag. 88.—

7) Bonfinius, op. cit. pag. 459: „...Verum enim vero non modo novas leges ac edicta tulit, sed vivendi mores Mathias Beatricis, adventu sane mutavit Pannonibus regibus non erat, cum proceribus et nobilitate familiariter vivere aditum, negligentius asservarii, multas sternere, inter optimates amice discumbere...“

Ardeal¹⁾.

După o glorioasă domnie, Matei Crovin a murit la Viena, din cauza apoplexiei, în 5 Aprilie 1490²⁾. Amintirea lui se păstrează până și acum în proverbul: „A murit Mathias și cu dânsul și preplatea“, după cum amintește G. Popovici³⁾, și după cum am avut și noi ocazia să mai auzim acest proverb, curent și azi în limbajul țăranilor din Banat.

După moartea lui Matei, tronul Ungariei l-a ocupat Vladislav al II-lea, fiul regelui polon Cazimir al IV-lea.

Turcii au continuat mereu să atace Ungaria. În anul 1495 Vladislav a încheiat cu Turcii un armistițiu timp de 3 ani. La anul 1502 au pornit din nou ostilitățile cu Turcii, cari au fost bătuți de comitele Timișoarei și de voevodul Transilvaniei, în Bosnia. Acest nou succes avu ca rezultat alt armistițiu pe 7 ani, pe care regele Vladislav al II-lea l-a încheiat la Buda cu Turcii⁴⁾.

Un eveniment foarte important, a avut loc la anul 1514 și anume: răscoala iobagilor — Unguri și Români — condusă de secuul Gheorghe Doja, în contra nobilimii. Răscoala s'a produs din cauza că Papa Leon al X-lea dădu o bulă, prin care toți locuitorii tuturor claselor sociale fuseseră chemați sub steagul crucii, ceiace nobilimea n'a putut să privească cu ochii buni, pentrucă pământurile lor rămâneau nelucrate. Toți țăranii au răspuns la această chemare a Papei, părăsind moșiile nobililor, din care cauză ei au fost și mai rău tratați de aceștia. Atunci iobagii, la rândul lor, au început revolta contra nobililor, răsunându-se crunt. Cu greu a fost înăbușită această răscoală, Ioan Zapolia fiind principalul potolitor al răsculaților. Gheorghe Doja și camarazii săi, își sfârșiră zilele în cele mai mari chinuri.

Către sfârșitul anului 1514 s'a legiferat situația iobagilor față de nobili, de către Verböczi, cu o legiuire foarte aspră, prin care s'a decretat starea de sclavagiu al clasei țăărănești. A fost

¹⁾ Fr. Griselini, op. cit. pag. 32; G. Popovici, op. cit. pag. 200.—

²⁾ Niddani J. Pistorii, ibidem: „...moritur Viennae ex apoplexia, anno 1490 die 5 Aprilis, sepultus in Alba Regali“.—

³⁾ G. Popovici, op. cit. pag. 202.—

⁴⁾ Fr. Griselini, op. cit. pag. 38; G. Popovici, op. cit. pag. 206.—

cea mai draconică lege, pentru care motiv a fost și numită „legiuirea de sânge“, iar elementul românesc și-a avut soarta pcelluită prin această legiuire.

Regele Vladislav a murit la anul 1516, lăsând ca urmaș un fiu nevrâstnic, pe Ludovic al II-lea. În Ungaria erau în acel timp două partide, o partidă germană, care ținea cu regele și alta națională, condusă de Verböczi și sprijinită de Ioan Zapolia, care a început să se hrănească cu ideia de a domni peste întreaga națiune.

În timp ce în Ungaria au existat aceste desbinări interne, iar „regele copil“ fiind înconjurat de miniștri interesați și neglijenți, pe tronul sultanilor era Soliman al II-lea cel Mare, stăpânul secolului său, care făcu ca Ungaria să cadă la picioarele lui.

Turcii întreprind o serie de cuciriri în partea de Sud a Ungariei, iar la anul 1521 căzu Belgradul în mâinile lor. La apărarea Belgradului s'au distins Români, cu conducătorii lor, *Blasiu Oláh* — Românul — și *Ion Bot*. La anul 1522 e cucerită și Orșova¹⁾.

La anul 1524 a fost ocupat Severinul de Turci, și cu aceasta a apus și demnitatea de ban al Severinului, iar la anul 1526 a avut loc marea catastrofă dela Mohaci — Mohács — în care bătălie, regele Ludovic al II-lea, împreună cu episcopul Tomori și cei mai mulți magnași căzură, ceiace fu pentru Ungaria un nou izvor de nenorociri, atrăgând după sine și pierderea comitatului Timișan²⁾.

Ungaria sdrobită, aflată acum la picioarele lui Soliman, e prefăcută de acesta — Ungaria de mijloc — în pașalâc cu sediul pașalâcului la Buda, care a fost cucerită la anul 1541.

Biblioteca Județeană
— CLUJ —

¹⁾ G. Popovici, op. cit. pag. 210.—

²⁾ Fr. Griselini, op. cit. pag. 45.—

BIBLIOGRAFIE

- Anonimus*: **Historia Hungarica**, în *Schwandtner*: **Scriptores rerum Hungaricarum**, vol. I, Viena 1766.
- Bogdan Ion*: **Despre cnejii Români**, în *An. Ac. Rom.* XXVI, Mem. sect. ist. 1906.
- Originea voevodatului la Români**, în *An. Ac. Rom.* Seria II, XXII, 1902.
- Bonfinius*: **Rerum Hungaricarum**, 1690.
- Böhm L.*: **Geschichte des Temeser Banats**, Leipzig 1861.
- Bulat T. G.*: **Contribuția românească la opera de cruciată a lui Ion Hunyadi**, în *Revista Istorică*, 1926, No. 4—6.
- Drăgălina P.*: **Din Istoria Banatului de Severin**, vol. I, Caransebeș 1899.
- Fessler*: **Geschichte der Ungarn**, vol. I, Leipzig 1867.
- Giurescu C. C.*: **Contribuțiuni la studiul marilor dregătorii**, în sec. XIV—XV. București 1926.
- O nouă sinteză a trecutului nostru**, Studiu critic. Extras din *Revista Istorică Română*, I-II, 1931-1932, București.
- Griselini Fr.*: **Istoria Banatului Timișan**, Traducere în rom. de Bolocan. București 1926.
- Hașdeu B. P.*: **Arhiva istorică a României**, București 1865.
- Istoria critică a Românilor**, Ediția II, București 1875.
- Hurmuzaki E.*: **Documente** I¹, I², II².
- Ilarian Papiu*: **Istoria Românilor din Dacia Superioară**, Viena 1852.
- Iorga N.*: **Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria**, vol. I, București 1915.
- Cele mai vechi cronici ungurești și trecutul Românilor**, în *Revista Istorică*, VII-VIII, 1921-1922.
- Leger L.*: **Chronique dite de Nestor**, Paris 1884.

- Lupaș I.*: **La chute de la Monarchie Austro-Hongroise et la liberation de la Transilvanie**, București 1934.
- Motogna V.*: **Familia nobilă Cânde în documentele veacului XIV-XVI**, în *Revista Istorică*, 1926, No. 4-6.
- Anonymus în istoriografia ungurească mai nouă**, în *Revista Istorică*, XIII, 1927.
- La dreptul românesc — ius valachicum**, în *Revista Istorică*, VIII, 1922.
- Dovezi noi despre vechimea poporului român în Ardeal**, în *Revista Istorică*, IX, 1923.
- La războaiele lui Vlaicu Vodă cu Ungurii 1368-9**, în *Revista istorică*, IX, 1923.
- Niddani J. Pistorii*: **Genealogia Regum Hungariae în Schwandlner: Scriptorum rerum Hungaricarum**, vol. III, Viena 1768.
- Onciul D.*: **Originele Țării Românești**, București.
- Popovici G.*: **Istoria Românilor Bănățeni**, Lugoj 1904.
- Radonitch J.*: **Le Banat**, Paris 1919.
- Șincai G.*: **Cronica Românilor**, Ediția II, București 1886.
- Thurocz L.*: **Cronica Hungarorum**, în *Schwandlner: Scriptorum rerum Hungaricarum*, vol. I, Viena 1766.
- Ungariae suis cum regionibus ceterisque Terrae datibus Reges item Ungariae cum accurata singulorum genealogia compendio dati**, Tirnawiae 1729.
- Xenopol A. D.*: **Istoria Românilor din Dacia Traiană**, Ediția III, îngrijita de I. Vlădescu, vol. II, București 1925—1930.

171A

20

ANTICARIAT
CLUJ
— Lei 20

O n o r .

Ziarul România Nouă .....

Cluj

Alăturat vă trimitem un exemplar din
lucrarea: "Expansiunea maghiară în Banat",
apărută în editura ziarului nostru, cu ru-
gămintea de a-i face recenzie în apreciată
dvs. publicațiune.-

R e ș i ț a la 5 Februarie 1935

Cu stimă:

EDITURA ZIARULUI
„GLASUL MUNCITORULUI ROMÂN“

TIPOGRAFIA „CORVIN“
RECIȚA

1934

Prețul Lei 30.—